

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

06.04. – МР. 2159 «С». 2023.11.23.13 ПЗ

СИМОНЕНКО ВІКТОР АНАТОЛІЙОВИЧ

2023

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології

ПОГОДЖЕНО
Декан факультету
Захисту рослин, біотехнологій та
екології
Ю.В. Коломієць
«__» _____ 2024 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
екології агросфери та екологічного
контролю
О.І. Наумовська
«__» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему: **Еколого-правове обґрунтування стану екосистем за
антропогенного впливу**

Спеціальність 101 «Екологія»
(код і назва)

Освітня програма «Екологія та охорона навколишнього середовища
(назва)

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант

Д.б.н., професор _____ Гайченко В.А.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник магістерської роботи

к. с.-г. наук, доцент _____ Наумовська О.І.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Виконав

_____ Симоненко В.А.
(підпис) (ПІБ студента)

Київ – 2024

**Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

**Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології
Кафедра екології агросфери та екологічного контролю
Спеціальність 101 «Екологія»**

Освітня програма

**Екологія та охорона
навколишнього середовища
освітньо-професійна**

Орієнтація освітньої програми

**ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
екології агросфери та
екологічного контролю
Наумовська О. І.**

“ _____ ” _____ 2024р.

**З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Симоненко Віктор Анатолійович

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «**Еколого-правове обґрунтування стану екосистем за антропогенного впливу**»

керівник роботи Наумовська Олена Іванівна в.о. завідувач кафедри, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затвержені наказом НУБіП України від «23» листопада 2024 р. № 2159 «С»

2. Строк подання студентом роботи 03 листопада 2024р. _____

3. Вихідні дані до роботи: результати досліджень зарубіжних та вітчизняних фахівців щодо екологічного контролю стану екосистем за антропогенного впливу.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

проаналізувати особливості еколого-правової бази екологічного контролю за станом екосистем за різних впливів антропогенного тиску;

встановити чинники, які сприяють імплементації законодавства країн ЄС;

дослідити проблеми і перспективи удосконалення еколого-правової бази України, яка стосується регламентів екологічного контролю антропогенного навантаження на екосистеми;

обґрунтувати стратегію удосконалення екологічного контролю за станом компонентів довкілля України.

5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1,2, 3, висновки	Наумовська О.І.		

6. Дата видачі завдання 10 січня 2023р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів виконання випускної магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
Опрацювання літературних публікацій	I декада 2024р.	
Опрацювання матеріалів методологічних підходів екологічного контролю за станом компонентів довкілля України	II декада 2024р.	
Написання другого розділу дипломної роботи	II декада 2024р.	
Написання експериментальної частини дипломної роботи	III декада 2024р.	
Оформлення дипломної роботи і формування висновків	IV декада 2024р.	

Студент

(підпис) **Симоненко В.А.**
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис) **Наумовська О.І.**
(прізвище та іні)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	7
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ КОМПОНЕНТІВ ДОВКІЛЛЯ ЗА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ	10
1.1 Сучасний стан правового регулювання охорони атмосферного повітря	10
1.2 Сучасний стан правового регулювання охорони водних ресурсів	22
1.3 Сучасний стан правового регулювання охорони земельних ресурсів	24
1.4 Сучасний стан правового регулювання охорони біологічного різноманіття	26
1.5 Проблемні аспекти у дотриманні та захисті екологічних законів	32
РОЗДІЛ 2 ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЙОГО СТРУКТУРА	35
2.1 Система екологічного законодавства	37
2.1.1 Правові і екологічні аспекти	37
2.1.2 Правові та екологічні аспекти Водного кодексу України	40
2.1.3 Еколого правові аспекти охорони лісових ресурсів України (Лісовий кодекс)	42
2.2 Стратегія державної екологічної політики України	47
РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГО-ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТАНУ ЕКОСИСТЕМ ЗА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ	49
3.1 Механізми охорони компонентів довкілля в екологічному законодавстві	50
3.2 Практична реалізація механізмів захисту довкілля України	52
3.3 Пропозиції щодо поліпшення механізмів і способів захисту компонентів довкілля	56
РОЗДІЛ 4. АДАПТАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА	59
4.1 Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних природоохоронних організацій	59
4.2 Імплементация міжнародних вимог з питань охорони навколишнього природного середовища України	61
4.3 Досвід співпраці міжнародних природоохоронних організацій з українськими установами	65
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота «Еколого-правове обґрунтування стану екосистем за антропогенного впливу» викладена на 73 сторінках машинописного тексту, містить 12 таблиць. При її виконанні було використано 44 літературних джерела.

Метою магістерської роботи є аналіз еколого-правової бази з екологічного контролю компонентів довкілля за впливу антропогенної діяльності.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати особливості еколого-правової бази екологічного контролю за станом екосистем за різних впливів антропогенного тиску;

- встановити чинники, які сприяють імплементації законодавства країн ЄС;

- дослідити проблеми і перспективи удосконалення еколого-правової бази України, яка стосується регламентів екологічного контролю антропогенного навантаження на екосистеми;

- обґрунтувати стратегію удосконалення екологічного контролю за станом компонентів довкілля України.

Об'єкт дослідження – еколого-правова база з екологічного контролю компонентів довкілля за впливу антропогенної діяльності.

Предмет дослідження – імплементація екологічного законодавства країн ЄС в еколого-правовому полі України.

Методи дослідження. Регламентація антропогенної діяльності в екологічному законодавстві України, аналіз і компіляція матеріалів, статистична обробка даних, вивчення обліково-фондових матеріалів.

ВСТУП

Еколого-правове регулювання антропогенного впливу на довкілля – це сукупність правових норм і механізмів, спрямованих на забезпечення охорони навколишнього природного середовища від негативних впливів діяльності людини. Воно є важливою частиною екологічного права і націлене на збереження природних ресурсів, біорізноманіття, стабільного клімату та здоров'я населення.

Основні елементи еколого-правового регулювання антропогенного впливу на довкілля включають:

1. **Міжнародні та національні правові акти.** Міжнародні конвенції (наприклад, Паризька угода, Конвенція про біорізноманіття) та національні закони (наприклад, Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища") встановлюють правову базу для регулювання впливу людської діяльності на екосистеми.
2. **Державна політика і програми.** Уряди розробляють стратегії, програми та плани, спрямовані на запобігання та зменшення шкідливого впливу на довкілля. Це можуть бути плани щодо зниження викидів вуглекислого газу, охорони водних ресурсів, захисту лісів тощо.
3. **Ліцензування та дозвільні системи.** Для здійснення певних видів діяльності, що можуть вплинути на довкілля, суб'єкти повинні отримувати спеціальні дозволи або ліцензії (наприклад, на викиди забруднюючих речовин у повітря або використання водних ресурсів).
4. **Моніторинг та контроль.** Державні органи проводять екологічний моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання з метою виявлення порушень та вжиття відповідних заходів (штрафи, припинення діяльності, обмеження).
5. **Екологічна експертиза.** Перед початком великих проектів проводиться оцінка впливу на довкілля (ОВД), що дозволяє виявити можливі негативні наслідки і запровадити заходи для їх мінімізації.

6. **Система відповідальності.** Передбачає юридичну відповідальність за порушення природоохоронного законодавства. Це можуть бути адміністративні, цивільні або кримінальні санкції залежно від серйозності порушення.
7. **Механізми стимулювання.** До них належать податкові пільги, субсидії та інші економічні інструменти для заохочення екологічно безпечної діяльності.

Ефективне еколого-правове регулювання допомагає знизити антропогенне навантаження на компоненти довкілля та зберегти екологічну рівновагу в екосистемах.

РОЗДІЛ 1. СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ КОМПОНЕНТІВ ДОВКІЛЛЯ ЗА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ

1.1 Сучасний стан правового регулювання охорони атмосферного повітря

Законодавство України у сфері охорони атмосферного повітря базується на ряді нормативно-правових актів, головною метою яких є захист навколишнього середовища та здоров'я громадян від забруднення атмосферного повітря. Основні положення щодо охорони атмосферного повітря в Україні закріплені в таких законах і нормативних актах:

1. Закон України "Про охорону атмосферного повітря"

Цей закон є основним нормативним актом, що регулює відносини у сфері охорони атмосферного повітря. Він визначає:

- Порядок здійснення державного контролю за охороною повітря;
- Вимоги щодо зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу;
- Правила експлуатації джерел викидів забруднювачів;
- Відповідальність за порушення законодавства у сфері охорони атмосферного повітря.

2. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища"

Цей закон встановлює загальні принципи екологічної безпеки, серед яких охорона атмосферного повітря є одним із ключових напрямків. Він регулює екологічні стандарти та норми, вимоги до підприємств, а також забезпечення екологічної експертизи проектів, що можуть впливати на стан атмосферного повітря.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП)

Передбачає адміністративну відповідальність за порушення вимог щодо охорони атмосферного повітря, включаючи викиди забруднюючих речовин без відповідних дозволів або перевищення встановлених норм.

4. Постанови Кабінету Міністрів України

Зокрема, Постанова КМУ "Про затвердження Порядку здійснення моніторингу за станом атмосферного повітря" визначає механізми та порядок проведення моніторингу, а також участь державних і приватних підприємств у здійсненні заходів щодо зменшення забруднення повітря.

5. Нормативи гранично допустимих викидів (ГДВ)

Ці нормативи встановлюються для різних галузей промисловості та окремих підприємств. Вони визначають кількість шкідливих речовин, які можуть бути викинуті в атмосферу без істотної шкоди для довкілля та здоров'я людей.

6. Програма державного моніторингу атмосферного повітря

Ця програма спрямована на постійний контроль за станом повітря в містах та промислових зонах, що дозволяє оперативно виявляти перевищення допустимих рівнів забруднення.

7. Міжнародні угоди

Україна є учасницею багатьох міжнародних екологічних конвенцій, таких як Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані, що вимагає від держави вживати додаткових заходів для зменшення забруднення.

Таким чином, законодавство України в сфері охорони атмосферного повітря є комплексним і спрямованим на створення умов для екологічно безпечної діяльності підприємств, покращення стану повітря та забезпечення здоров'я населення.

Однак, досвід країн ЄС Україна врахувала у своєму законодавстві. Зокрема, мова йде про ряд Директив:

1. Директива №2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи [1] є ключовим документом, прийнятим Європейським Союзом для покращення якості повітря та захисту здоров'я людей і довкілля від негативного впливу забруднення. Ця директива є частиною загальної екологічної

політики ЄС та встановлює чіткі норми й зобов'язання для країн-членів ЄС у сфері охорони атмосферного повітря.

Основні положення Директиви:

Встановлення граничних рівнів концентрацій забруднюючих речовин:

Директива визначає максимальні допустимі рівні концентрацій ряду забруднювачів, які повинні бути дотримані в атмосфері державами-членами.

Основні забруднювачі включають:

1. Діоксид сірки (SO₂)
2. Діоксид азоту (NO₂) та оксиди азоту (NO_x)
3. Тверді частинки (PM10, PM2.5)
4. Озон (O₃)
5. Свинець (Pb)
6. Бензол (C₆H₆)
7. Вуглекислий газ (CO₂)

Національні зобов'язання щодо зменшення забруднення: Кожна держава-член повинна розробити та втілювати плани дій для зниження рівня забруднення в тих регіонах, де рівні перевищують встановлені граничні показники.

Моніторинг та звітність: Директива вимагає від держав-членів проводити постійний моніторинг якості повітря та регулярно надавати дані до Європейської агенції з навколишнього середовища (ЕЕА). Це дозволяє слідкувати за дотриманням встановлених нормативів та оцінювати ефективність національних заходів.

Оцінка впливу на здоров'я: Окрім контролю за забрудненням, директива зобов'язує оцінювати ризики для здоров'я людей, викликані забрудненням повітря. Основна увага приділяється найбільш вразливим групам населення, таким як діти, літні люди та особи з хронічними захворюваннями.

Заходи у випадку перевищення рівня забруднення: У випадку перевищення допустимих рівнів забруднення, держави-члени зобов'язані негайно інформувати громадськість і приймати заходи для відновлення якості повітря.

Чистіші зони та плани для покращення якості повітря: Директива передбачає можливість створення спеціальних зон з підвищеними вимогами до якості повітря, де запроваджуються жорсткіші норми та обмеження на викиди.

Гармонізація з іншими директивами: Директива 2008/50/ЄС інтегрує та замінює декілька попередніх директив ЄС з якості повітря, роблячи політику в цій сфері більш цілісною. Вона також взаємодіє з іншими європейськими законодавчими актами, такими як Директива про промислові викиди (2010/75/ЄС) і Директива про національні зобов'язання щодо зменшення викидів (2016/2284/ЄС).

Мета та значення:

Основною метою Директиви є покращення якості повітря в містах та інших населених пунктах Європи, щоб мінімізувати ризики для здоров'я людей та шкідливий вплив на довкілля. Завдяки її впровадженню країни ЄС мають досягти більш чистого повітря шляхом зниження викидів шкідливих речовин, впровадження екологічно чистих технологій та посилення контролю за джерелами забруднення.

Таким чином, Директива 2008/50/ЄС є важливим документом для регулювання якості атмосферного повітря в Європі та встановлює фундаментальні принципи, на яких базуються національні та міжнародні політики в цій сфері.

2. Директива №2004/107/ЄС про миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі [2] (також відома як Четверта дочірня директива в рамках Директиви 96/62/ЄС про оцінку та управління якістю атмосферного повітря) стосується контролю рівнів таких забруднюючих речовин, як миш'як, кадмій, ртуть, нікель та поліциклічні

ароматичні вуглеводні (ПАВ) в атмосферному повітрі. Вона є частиною європейського законодавства, спрямованого на зменшення шкідливого впливу забруднення повітря на здоров'я людини та довкілля.

Основні положення Директиви 2004/107/ЄС:

Граничні значення забруднюючих речовин: Директива встановлює цільові рівні концентрацій для миш'яку, кадмію, нікелю та бенз(а)пірену (який використовується як показник для ПАВ) у атмосферному повітрі, що повинні бути досягнуті державами-членами ЄС:

Миш'як: 6 нанограмів на кубічний метр (ng/m³).

Кадмій: 5 нанограмів на кубічний метр (ng/m³).

Нікель: 20 нанограмів на кубічний метр (ng/m³).

Бенз(а)пірен (для оцінки рівнів ПАВ): 1 нанограм на кубічний метр (ng/m³).

Щодо ртуті, директива не встановлює конкретних граничних значень, проте передбачає її моніторинг.

Оцінка та моніторинг якості повітря: Держави-члени зобов'язані організувати систематичний моніторинг концентрацій миш'яку, кадмію, ртуті, нікелю та ПАВ у атмосферному повітрі. Особлива увага приділяється зонам та агломераціям, де можуть бути високі рівні забруднення через промислову діяльність або інші джерела викидів.

Зони особливого ризику: Для територій з підвищеним ризиком забруднення повітря цими речовинами, держави-члени повинні розробляти й впроваджувати плани дій з метою поступового зниження концентрацій забруднювачів до допустимих рівнів.

Поліциклічні ароматичні вуглеводні (ПАВ): Оскільки бенз(а)пірен є показником рівня ПАВ в атмосфері, держава-члени зобов'язані контролювати цей показник, а також інші сполуки з групи ПАВ, які можуть завдати шкоди здоров'ю людей.

Зобов'язання щодо надання інформації: Директива передбачає обов'язок держав-членів надавати інформацію про результати моніторингу громадськості та Європейській Комісії. Дані про концентрації забруднюючих речовин мають бути доступні для громадян, що дозволяє підвищити обізнаність про стан повітря та заходи для його покращення.

Джерела забруднення: Основними джерелами забруднення, які регулює директива, є промислові процеси, включаючи металургію (особливо виробництво кольорових металів), хімічну промисловість, спалювання твердих та рідких палив, зокрема у домашніх умовах, а також транспорт.

Мета та значення:

Метою Директиви 2004/107/ЄС є зниження рівнів впливу важких металів та ПАВ на здоров'я людини, а також запобігання накопиченню цих небезпечних речовин у довкіллі. Миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні є відомими канцерогенами, тому їх контроль є важливим для захисту здоров'я населення Європейського Союзу.

Взаємозв'язок з іншими директивами:

Ця директива доповнює Директиву 2008/50/ЄС щодо якості атмосферного повітря, яка регулює широкий спектр забруднювачів, включаючи тверді частинки, озон, оксиди азоту та інші. Обидві директиви разом створюють комплексну правову базу для боротьби з забрудненням повітря в країнах ЄС.

Таким чином, Директива 2004/107/ЄС сприяє захисту здоров'я людей від шкідливих речовин, які можуть впливати на розвиток онкологічних захворювань та порушень в екосистемах, і є важливою частиною екологічної політики Європейського Союзу.

3. Директива №1999/32/ЄС про зменшення вмісту сірки у деяких видах палива та внесення змін і доповнень до Директиви №93/12/ЄС зі змінами і доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) №1882/2003 та Директивою №2005/33/ЄС [4] є важливим документом Європейського Союзу, спрямованим

на зниження викидів сірчистого газу (SO₂) у атмосферу. Це досягається шляхом обмеження вмісту сірки в рідкому паливі, яке використовується для судноплавства, опалення та інших промислових процесів.

Основні положення Директиви:

Ціль зменшення викидів сірки: Директива спрямована на зниження викидів діоксиду сірки (SO₂), що утворюється під час спалювання викопних видів палива, таких як мазут, дизельне паливо та суднове паливо. Викиди SO₂ є однією з причин кислотних дощів, які завдають шкоди довкіллю, зокрема водним ресурсам, лісам і ґрунтам, а також впливають на здоров'я людей.

Обмеження вмісту сірки у паливі: Директива встановлює граничні рівні вмісту сірки для таких видів палива:

Тяжке мазутне паливо: граничний вміст сірки не повинен перевищувати 1,00 % (згодом знижено до 0,50 %).

Дизельне паливо та легкі палива для опалення: обмежено до 0,10 % сірки.

Суднове паливо: залежно від типу суден і зон плавання, вміст сірки має бути знижений до 1,50 % у спеціальних екологічних зонах контролю викидів сірки (SECA) та 0,50 % у міжнародних водах (після прийняття пізніших поправок).

Суднове паливо та спеціальні екологічні зони (SECA): Для судноплавства, директива передбачає жорсткіші вимоги до палива з низьким вмістом сірки у спеціальних зонах контролю викидів сірки (SECA), наприклад, у Балтійському морі, Північному морі та Ла-Манші. У цих зонах встановлено жорсткі обмеження вмісту сірки, що сприяє значному зниженню викидів у районах з інтенсивним морським трафіком.

Вимоги до держав-членів: Держави-члени зобов'язані здійснювати моніторинг та контроль за вмістом сірки у паливі, що використовується на їх території. Вони також повинні впроваджувати національні плани для

забезпечення виконання вимог директиви, включаючи проведення регулярних перевірок палива та застосування санкцій у разі порушень.

Поступові зміни: Директива 1999/32/ЄС була змінена кількома подальшими директивами, які поступово посилювали обмеження щодо вмісту сірки у паливі, зокрема Директивою 2012/33/ЄС. Останні поправки вимагали зниження вмісту сірки у паливі до 0,50% для судноплавства у всіх водах ЄС з 2020 року, відповідно до глобальних стандартів Міжнародної морської організації (ІМО).

Мета та значення:

Покращення якості повітря: Директива має на меті суттєво зменшити концентрацію SO₂ в атмосфері, що призведе до покращення якості повітря, особливо у приморських та промислових зонах, де спостерігалось підвищене забруднення.

Захист здоров'я людей: Викиди сірчистого газу негативно впливають на здоров'я людей, зокрема викликаючи респіраторні захворювання. Зменшення вмісту сірки в паливі знижує ризики для здоров'я населення.

Боротьба з кислотними дощами: Директива також спрямована на зменшення кислотних дощів, які є результатом викидів SO₂ і завдають шкоди екосистемам та інфраструктурі.

Взаємозв'язок з іншими директивами:

Директива 1999/32/ЄС є частиною ширшої стратегії ЄС щодо контролю за забрудненням атмосферного повітря та зменшення впливу вичерпного палива на навколишнє середовище. Вона доповнює інші директиви ЄС, такі як Директива 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря, а також регуляції щодо зниження викидів парникових газів і боротьби з глобальним потеплінням.

Таким чином, Директива 1999/32/ЄС є важливим кроком у напрямку екологічно сталого розвитку, допомагаючи знизити шкідливий вплив

промислового і транспортного секторів на якість повітря та здоров'я людей у Європі.

4. Директива про контроль летючих органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ нафти та при її транспортуванні з терміналів до сервісних станцій зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) №1882/2003 [5] є важливим документом Європейського Союзу, спрямованим на зменшення викидів летких органічних сполук (ЛОС), які сприяють забрудненню повітря та утворенню озону на рівні землі (тропосферного озону). Тропосферний озон є основним компонентом смогу, який негативно впливає на здоров'я людей і навколишнє середовище.

Основні положення Директиви 1999/13/ЄС:

Обмеження на використання органічних розчинників: Директива встановлює вимоги до обмеження використання органічних розчинників у певних видах діяльності та обладнанні, де можливе значне утворення ЛОС. Це включає такі галузі, як:

Виробництво фарб і лаків;

Поліграфія;

Хімічна чистка;

Виробництво клейких речовин;

Поверхнева обробка металів і пластику.

Граничні значення викидів ЛОС: Директива встановлює граничні значення викидів ЛОС для підприємств і видів діяльності, які використовують органічні розчинники. Вона визначає кількість ЛОС, яку підприємства можуть викидати в атмосферу залежно від обсягів виробництва та виду діяльності.

Плани зменшення викидів: Держави-члени зобов'язані вимагати від операторів установок розробку планів зменшення викидів ЛОС. У цих планах має бути представлений комплекс заходів для поступового зниження рівня викидів

ЛОС, включаючи технічні рішення та альтернативні матеріали з меншим вмістом ЛОС.

Вимоги до підприємств: Підприємства, які використовують органічні розчинники, повинні застосовувати найкращі доступні технології (НДТ) для зменшення викидів ЛОС. Це включає впровадження систем контролю, використання обладнання з низьким рівнем забруднення та заміну шкідливих речовин менш небезпечними аналогами.

Моніторинг та звітність: Держави-члени ЄС повинні здійснювати моніторинг викидів ЛОС у промислових установках та забезпечувати дотримання вимог директиви. Оператори підприємств зобов'язані регулярно звітувати про свої викиди та впроваджені заходи для їх зменшення.

Вплив на здоров'я і довкілля: Леткі органічні сполуки можуть мати шкідливий вплив на здоров'я людини, викликаючи захворювання дихальних шляхів та алергічні реакції. Крім того, вони сприяють утворенню тропосферного озону, що є одним з основних компонентів фотохімічного смогу. Тому директива також спрямована на зменшення впливу ЛОС на здоров'я населення та довкілля.

Зобов'язання держав-членів: Держави-члени зобов'язані адаптувати своє національне законодавство відповідно до положень директиви та забезпечувати ефективний нагляд за дотриманням вимог. Крім того, вони повинні впроваджувати інструменти регулювання та стимулювання для підприємств, які використовують ЛОС, з метою поступового зниження викидів.

Взаємозв'язок з іншими директивами:

Директива 1999/13/ЄС є частиною ширшого комплексу законодавства ЄС у сфері контролю забруднення повітря, який також включає:

Директиву 2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря;

Директиву 2010/75/ЄС про промислові викиди (Інтегроване запобігання і контроль забруднення), яка передбачає регулювання викидів забруднювачів у промисловості, зокрема ЛОС;

Директиву 2016/2284/ЄС про національні зобов'язання щодо зниження викидів певних забруднювачів атмосферного повітря.

Мета та значення:

Захист здоров'я: Основною метою директиви є зменшення шкідливого впливу ЛОС на здоров'я людини, зокрема запобігання розвитку респіраторних і онкологічних захворювань.

Захист довкілля: Контроль за викидами ЛОС допомагає зменшити утворення тропосферного озону та фотохімічного смогу, що негативно впливають на рослинність і екосистеми.

Промислова модернізація: Впровадження найкращих доступних технологій (НДТ) стимулює підприємства використовувати більш екологічні технології та матеріали, що знижує негативний вплив на довкілля.

Директива 1999/13/ЄС є важливим кроком у боротьбі з забрудненням повітря, забезпечуючи належний контроль за використанням органічних розчинників і зменшуючи їхній вплив на довкілля та здоров'я людини.

Забруднення атмосферного повітря знаходиться на третьому місці в рейтингу забруднень компонентів довкілля, після водних ресурсів і вирубки лісових насаджень.

В Україні доступні декілька ресурсів, які відображають і надають інформацію щодо якості атмосферного повітря, серед них SaveEcoBot, EcoCity та інші. Такі платформи об'єднують дані з офіційних джерел та метеорологічні, й значною мірою спираються на датчики громадян [11].

За результатами дослідження щодо індексу забруднення атмосферного повітря на території України в період від початку повномасштабного вторгнення росії середня концентрація діоксиду азоту (NO_2) на території України протягом досліджуваного періоду знизилася до $0,259 \cdot 10^{-4}$ моль/м², що становить зниження майже на 10% порівняно з попереднім періодом. Таке зменшення дослідники пов'язують зі значним скороченням господарської діяльності в районах та

закриттям або значним скороченням роботи великих промислових підприємств (рис 1.1) [12].

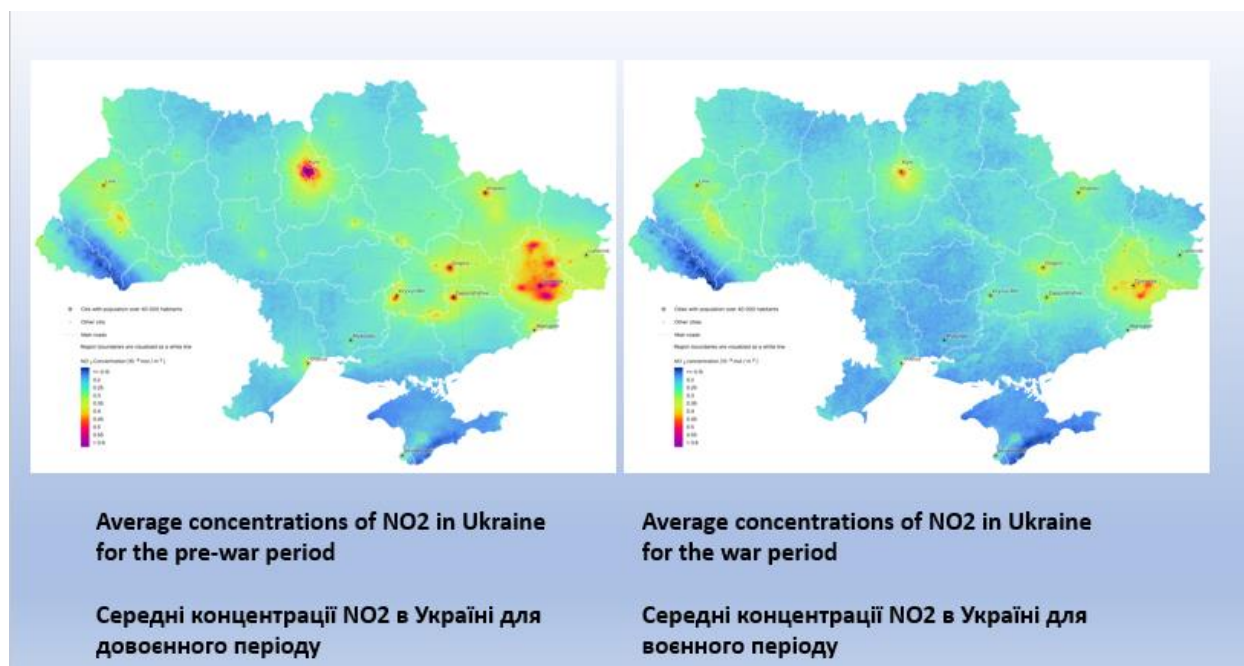

Рисунок 1.1 – Рівень забруднення діоксидом азоту на території України, 2022 р. [13].

Найбільш значне зниження в абсолютному вираженні спостерігалось в Києві та в східних промислових агломераціях (Харків, Луганськ, Донецьк, Дніпро та Запоріжжя). Найбільша процентна різниця у значеннях, порівнюючи концентрації NO₂ до повномасштабного вторгнення та під час активних бойових дій, виявлена на околицях великих міст, таких як Київ, Кривий Ріг, Запоріжжя (концентрація цієї забруднюючої речовини зменшилась на 30%), що говорить про домінуючий вплив промислових викидів у цих містах [13].

1.2 Сучасний стан правового регулювання охорони водних ресурсів

Сучасний стан правового регулювання охорони водних ресурсів в Україні визначається рядом законодавчих актів, стратегій та міжнародних зобов'язань. Основними аспектами цього регулювання є:

1. **Законодавча база:** Основним актом, що регулює використання та охорону водних ресурсів, є Водний кодекс України, прийнятий у 1995 році. Він встановлює принципи водокористування, охорони вод, а також відповідальність за порушення водного законодавства. Окрім цього, важливими є закони про екологічну експертизу, охорону навколишнього середовища та інші спеціальні нормативні акти.
2. **Міжнародні зобов'язання:** Україна є учасником ряду міжнародних угод, які регулюють охорону водних ресурсів, зокрема Конвенції про охорону та використання трансграничних водних потоків і міжнародних озер (Гельсінкі, 1992) та Конвенції про захист вод від забруднення з боку судноплавства (Модель, 1976).
3. **Державні програми та стратегії:** Уряд України розробляє державні програми, що спрямовані на покращення якості води, зменшення забруднення водних об'єктів, відновлення водних екосистем та забезпечення сталого водокористування. Наприклад, реалізація Національної екологічної стратегії.
4. **Контроль та моніторинг:** Державні органи, зокрема Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів, здійснюють контроль за якістю води, моніторинг стану водних ресурсів, а також виконанням вимог законодавства у сфері водокористування.
5. **Проблеми та виклики:** Попри наявність законодавчої бази, існують численні проблеми, такі як забруднення водойм, виснаження водних ресурсів, недостатній рівень фінансування для охорони вод, а також недостатня свідомість населення щодо проблеми охорони водних ресурсів.

Таким чином, сучасний стан правового регулювання охорони водних ресурсів в Україні є комплексним, але потребує подальшого вдосконалення для ефективного захисту водних ресурсів та забезпечення їх сталого використання.

Нині, на території нашої держави практично немає територій, на яких би формувалося інфільтраційне живлення ґрунтових підземних вод. В регіонах, з дефіцитом водозабезпечення нараховується 1300 сіл, мешканців яких забезпечують привозною водою (рис 1.2).

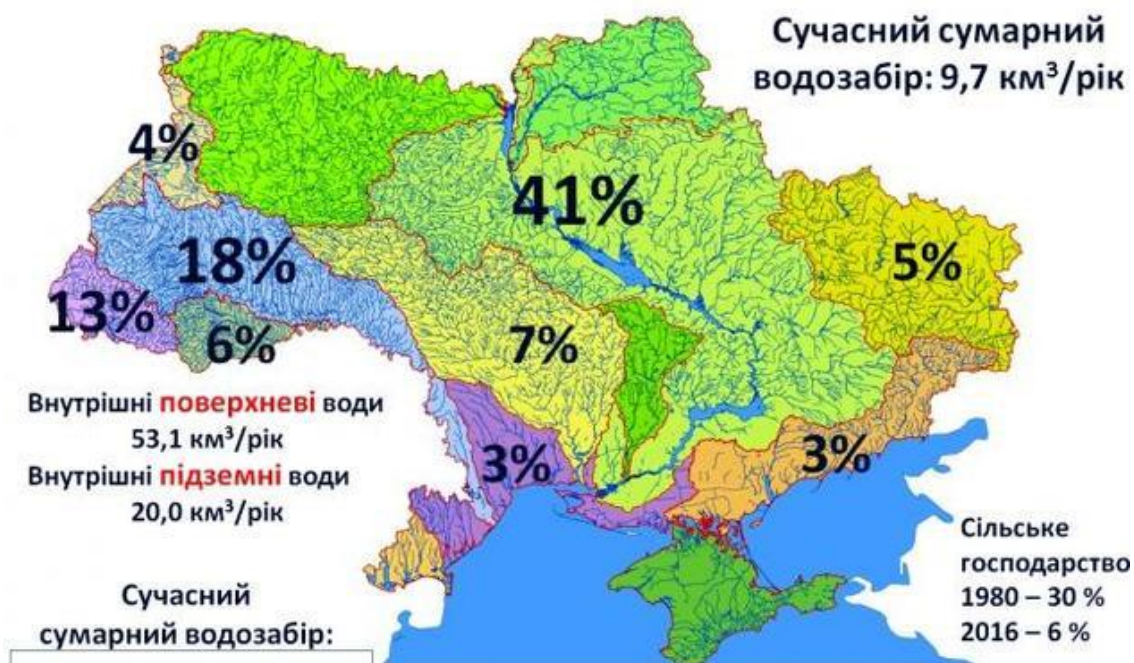

Рисунок 1.2. – Забезпечення території України водними ресурсами, 2023 р. [14].

На території України лише 24 % населення сільських територій забезпечено централізованим водопостачанням. Окрім того, за останній роки скоротився поверхневий стік малих і середніх річок: на півночі на 10-20 %, на півдні 20-50 %.

Україні займає 32-ге місце із 40 країн Європи за показником забезпечення водою — лише 4% території країни займають водойми.

1.3 Сучасний стан правового регулювання охорони земельних ресурсів

Сучасний стан правового регулювання охорони земельних ресурсів в Україні охоплює різноманітні аспекти, включаючи законодавство, інституційний механізм, міжнародні зобов'язання та практичні виклики. Ось основні елементи:

Законодавча база: Основними нормативно-правовими актами, що регулюють охорону земель, є:

Земельний кодекс України (2001) [6] — визначає правові основи земельних відносин, порядок використання, охорони та регулювання земель.

Закон України "Про охорону земель" (2003) [7] — регулює питання охорони земельних ресурсів, визначає основні принципи та заходи з їх збереження.

Закон України "Про оцінку впливу на навколишнє середовище" [8] — встановлюють вимоги до оцінки екологічного стану при використанні земель.

Інституційний механізм: Охорона земельних ресурсів забезпечується різними державними органами, зокрема:

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру — відповідає за ведення державного земельного кадастру.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України — координує питання охорони навколишнього середовища, включаючи землі.

Міжнародні зобов'язання: Україна є учасником ряду міжнародних угод, що стосуються охорони земельних ресурсів, включаючи Конвенцію про боротьбу з опустелюванням [9], Конвенцію про біологічне різноманіття [10], що також має вплив на збереження земельних ресурсів.

Проблеми та виклики:

Забруднення та деградація земель: В Україні існує проблема забруднення земель, зокрема через промислові відходи, сільськогосподарську діяльність та будівництво.

Неврегульоване землеволодіння: Часто спостерігається конфлікти щодо прав на землю, недостатній рівень правового захисту землевласників та землекористувачів. Недостатня ефективність контролю: Є проблеми з контролем за дотриманням земельного законодавства, що призводить до порушень і зловживань.

Реформи: Останні роки в Україні відбуваються реформи у сфері земельних відносин, зокрема: введення ринку земель сільськогосподарського призначення з 2021 року; проведення кадастрової реформи, що покращує облік та управління землями.

Отже, правове регулювання охорони земельних ресурсів в Україні є динамічним і потребує подальшого вдосконалення для забезпечення сталого використання земель та їх охорони. Система екологічного контролю за станом ґрунтових ресурсів в Україні досить різноманітна за своєю ієрархією державного управління (рис. 1.3).

Рисунок 1.3 - Система екологічного контролю за станом ґрунтових ресурсів в Україні

1.4 Сучасний стан правового регулювання охорони біологічного різноманіття

Правове регулювання охорони біологічного різноманіття спрямоване на захист та збереження різних видів живих організмів, їхніх екосистем та генетичної різноманітності. Основні положення та механізми правового регулювання цієї сфери зосереджуються на міжнародному, національному та регіональному рівнях і включають низку нормативно-правових актів.

1. Міжнародні акти

- **Конвенція про біологічне різноманіття (1992)** – основний міжнародний договір, спрямований на збереження біорізноманіття, стале використання його компонентів та справедливий розподіл вигод від використання генетичних ресурсів.
- **Рамсарська конвенція (1971)** – про охорону водно-болотних угідь, важливих для збереження біорізноманіття.
- **Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що знаходяться під загрозою зникнення (CITES, 1973)** – спрямована на контроль за міжнародною торгівлею рідкісними та зникаючими видами.

2. Європейське законодавство

- **Директива ЄС про охорону диких птахів (1979)** та **Директива про збереження природних середовищ існування (1992)** – закріплюють вимоги до охорони рідкісних видів та екосистем.
- **Програма Natura 2000** – європейська екологічна мережа, що забезпечує охорону видів та природних оселищ.

3. Національне законодавство

На рівні окремих країн приймаються закони, які адаптують міжнародні зобов'язання до національних умов. В Україні правове регулювання охорони біорізноманіття включає:

- Закон України "Про природно-заповідний фонд" – визначає основні положення щодо збереження природних територій.
- Закон "Про тваринний світ" та Закон "Про рослинний світ" – регламентують охорону тварин та рослин.
- Кодекс України про надра – передбачає регулювання використання природних ресурсів з урахуванням екологічних вимог.

4. Основні принципи правового регулювання охорони біорізноманіття

- Принцип сталого розвитку – гармонізація економічного розвитку з екологічною стійкістю.
- Запобіжний принцип – впровадження заходів для запобігання шкоді екосистемам.
- Принцип "забруднювач платить" – відповідальність за шкоду біорізноманіттю покладається на винуватців.
- Врахування екологічної експертизи – ухвалення рішень щодо природокористування має базуватися на екологічній оцінці.

Основні нормативні документи щодо правового регулювання охорони біорізноманіття, які застосовуються на різних рівнях управління для збереження екосистем та видів є такими:

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№1268-XII від 26.06.91)

Ст. 53 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено, що задля охорони навколишнього природного середовища від неконтрольованого й шкідливого біологічного впливу підприємства, установи й організації зобов'язані, серед усього іншого, забезпечувати екологічно безпечну інтродукцію, акліматизацію й реакліматизацію тварин і рослин тощо. До заходів із забезпечення біологічної безпеки згідно зі ст. 53 цього Закону належить створення умов для здійснення екологічно безпечної інтродукції рослин і тварин,

як це передбачено ст. 33 Закону України «Про рослинний світ» і ст. 50 Закону України «Про тваринний світ».

Закон України «Про рослинний світ» (№ 591-XIV від 09.04.1999)

У ст. 3 Закону України «Про рослинний світ» інтродукція визначається як штучне введення виду до складу рослинного світу поза межами його природного ареалу. Крім того, у ст. 33 цього Закону закріплено, що вимоги щодо здійснення інтродукції цих об'єктів визначаються Положенням про інтродукцію та акліматизацію рослин. Передбачене цією нормою Положення так і не було розроблено та прийнято, що, негативно впливає на правове регулювання флористичних відносин.

Закон України «Про аквакультуру» (№ 5293-VI від 18.09.2012)

У ст. 1 йдеться про інтродукцію об'єктів аквакультури, як діяльність із вселення гідробіонтів (інтродуцентів) у водні об'єкти (їх частини), що розташовані за межами їх природного ареалу, з метою забезпечення збільшення обсягів продукції аквакультури й здійснення рибогосподарської меліорації за відсутності природного відтворення інвазійних організмів у нових місцях перебування. У ст. 19 визначено деякі особливості проведення інтродукції об'єктів аквакультури. З огляду на Закон інтродукція об'єктів аквакультури здійснюється на підставі науково-біологічного обґрунтування, в якому зазначаються мета, доцільність її здійснення, умови проведення інтродукції, та передбачені заходи щодо попередження негативного впливу на стан місцевих видів водних біоресурсів чи погіршення середовища їх існування, шляхів міграції та умов розмноження інвазійних видів.

Закон України «Про тваринний світ» (№ 2894-III від 13.12.2001)

У Законі України «Про тваринний світ» термін «інтродукція» не використовується, але у ст. 50 йдеться про «переселення диких тварин» у нові місця перебування, що за своїм змістом і є інтродукцією. Зокрема, у згаданому Законі міститься теза про те, що таке переселення допускається в науково-дослід-

них і господарських цілях з урахуванням науково обґрунтованих експертних висновків із дозволу відповідних органів державної влади. Як вказано в Законі, самовільне переселення диких тварин забороняється.

Постанова КМУ «Правила відтворення лісів» (№ 303 від 1.03.2007)

У Правилах відтворення лісів закріплено, що інтродукція деревних порід, які мають перевагу над місцевими, може здійснюватися для покращення складу лісових насаджень, а відповідно до Закону України «Про Червону книгу України» відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу у природні умови, де вони зростали, також може забезпечуватися шляхом інтродукції та реінтродукції таких об'єктів. У згаданих законодавчих актах законодавець оперує терміном «інтродукція», не наводячи його трактування. Не є винятком й інші нормативні акти з питань екології. Однак, вивчення приписів законодавства дає підстави стверджувати, що в термін «інтродукція» використовується переважно коли мова йде про відтворення деяких природних об'єктів. Це стосується, зокрема, Правил відтворення лісів.

Закон України «Про природно-заповідний фонд» (№ 2456-XII від 16.06.1992)

Ст.16 Закону України «Про природно-заповідний фонд» забороняє інтродукцію нових видів тварин і рослин на територіях природних заповідників.

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23.05.2017)

Згідно із ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» серед видів діяльності, які помітно позначаються на стані довкілля й підлягають оцінці впливу на довкілля, передбачається інтродукція чужорідних видів фауни і флори.

Постанова КМУ «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (№ 1147 від 17.09.1996)

У Постанові передбачено впровадження заходів із запобігання інтродукції й поширенню чужорідних видів рослин, які загрожують природним екосистемам.

Конвенція «Про охорону біологічного різноманіття» (від 05.06.1992, ідентифікатор [995_030](#))

Конвенція передбачає запобігання інтродукції чужорідних видів, які загрожують екосистемам, місцям мешкання або видам, контроль або знищення таких видів покладається на її договірні сторони. Ця норма передбачає попередження можливого шкідливого впливу інтродукованих чужорідних видів, які мають саме інвазійні властивості.

Угода «Про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів» (від 16.06.1995, ідентифікатор [995_934](#))

Угода передбачає заходи щодо попередження та усунення існуючого негативного впливу немісцевих видів водно-болотних птахів на аборигенні (місцеві) види.

Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (від 23.06.1979, ідентифікатор [995_136](#))

Конвенція передбачає контроль за інтродукцією чужорідних видів диких тварин, які негативно впливають або можуть впливати на мігруючі види.

Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття (від 19.06.2008, ідентифікатор [998_366](#))

Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (від 27.05.2011, ідентифікатор [001_004-11](#))

Ці нормативні документи передбачають приписи щодо запобігання інтродукції інвазійних чужорідних видів та (або) генетично модифікованих організмів, які можуть мати негативний вплив на біологічне різноманіття, екосистеми, середовища існування або його види в Карпатах.

Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року» (від 20.10.2021 р. № 1363-р)

Розпорядження передбачає ряд заходів, направлених на пом'якшення змін клімату та збереження біорізноманіття.

Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів «Про затвердження Переліку інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів» (від 03.04.2023 № 184).

Наказом регламентується перелік інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 - Перелік інвазійних видів дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення, заборонених до використання у процесі відтворення лісів

№ з/п	Українська назва	Біноміальна назва
1.	Айлант найвищий	<i>Ailanthus altissima</i>
2.	Аралія маньчжурська	<i>Aralia elata</i>
3.	В'яз низький	<i>Ulmus pumila</i>
4.	Гледичія колюча	<i>Gleditsia triacanthos</i>
5.	Горіх чорний	<i>Juglans nigra</i>
6.	Дуб червоний	<i>Quercus rubra</i>
7.	Каркас західний	<i>Celtis occidentalis</i>
8.	Клен ясенolistий	<i>Acer negundo</i>
9.	Маслинка вузьколиста	<i>Elaeagnus angustifolia</i>
10.	Павло́вня (види та гібриди)	<i>Paulownia (species)</i>
11.	Робінія звичайна	<i>Robinia pseudoacacia</i>
12.	Черемха пізня	<i>Prunus serotina</i>
13.	Ясен пенсільванський	<i>Fraxinus pennsylvanica</i>

19 жовтня 2023 року "Перелік інвазійних дерев" втратив чинність (на підставі Наказу Міндовкілля від 02.10.2023 № 671). Заборона на висадку Робінії

звичайної викликала чисельні скарги бджолярів і лісівників. ДРС повідомила про необхідність скасувати Перелік.

1.4 Проблемні аспекти у дотриманні та захисті екологічних законів

Основними формами джерел екологічного законодавства є правомірні закони, кодекси. Отже, їх проблемні аспекти актуалізують не лише нинішній соціально-політичний аспект, а й процеси трансформації усіх суспільних наук, які намагаються розробити достовірну модель соціального розвитку суспільства.

Ці трансформації прослідковуються і в екологічному законодавстві. Глобальні екологічні завдання з кожним роком вимагають їх вирішення і врегулювання на законодавчому рівні. У преамбулі Конституції України 1996 року вперше згадується про відповідальність Верховної Ради та всього українського народу перед майбутніми поколіннями в питаннях раціонального природокористування.

У своїх дослідженнях Е.М. Оль [75] стверджує, що проблеми державного законодавства в екологічній сфері породжують порушення або обмеження екологічних прав людини. Рішення проблем в екологічній сфері можливе шляхом створення нових, а також усунення протиріч між чинними нормативно-правовими актами, систематизацією законодавства і встановленням єдиної практики застосування екологічних норм. У зв'язку з цим реалізація екологічних прав людини залежить від якості нормативних правових актів і ефективного їх застосування.

На думку Г.І. Балюка [77], для вирішення екологічних завдань і проблем необхідно змінити насамперед свідомість населення, його культуру, ментальність та ін. Вирішальну роль у цій трансформації відіграє саме еволюція свідомості, яку можна досягти шляхом екологізації свідомості людини.

Головко Л. [84] в результаті своїх досліджень обґрунтував правове регулювання постачання питної води в Нідерландах та систему гарантій, яка

забезпечує захист та безпеку питної води. В Нідерландах хлор заборонено до використання ні при первинній дезінфекції, ні для підтримки залишків дезінфікуючого засобу в роздільній мережі. Така практика Нідерландів дає можливість регулювати воду без використання хлору що є загрозою для мікробіоти водних ресурсів.

Результати наукових досліджень німецьких та українських вчених [85] співпадають, щодо того, як важливо координувати економічні, соціальні та екологічні рамки в українській національній політиці, вдосконалювати екологічну політику, яка має базуватися на цілях і стратегіях сталого розвитку, відображати стратегії розвитку, соціальну, і не лише продуктивну ефективність, яка має на меті захист довкілля.

З географічної точки зору основними пунктами української екологічної політики мають бути:

- Балансування регіонального економічного, соціального та екологічного розвитку;
- Просування науково-обґрунтованих технологій без викидів в атмосферне середовище або з мінімальним викидом;
- Реконструкція економічної структури регіонів на користь економічних послуг;
- Координація регіональної економічної структури з відповідними ресурсами, які сприяють розвитку зовнішніх і внутрішніх зав'язків регіону;
- підтримка концепції раціонального використання природних ресурсів;
- розвиток промислових технологій на високому екологічному рівні, що вимагає відповідної правової бази.

При регіоналізація, яка необхідна для реалізації екологічної політики необхідно враховувати наступне: розташування країни, демографічну ситуацію, структуру та взаємозв'язки економіки, особливі характеристики, природні умови життя населення та безпечну екологічну ситуацію.

Законодавство України про природні ресурси не чітко і послідовно регулює правові гарантії виникнення, реалізації, припинення захисту права на використання ресурсів довкілля. Це потребує більш глибокого аналізу правових гарантій у цій галузі [81].

З огляду на важку соціальну ситуацію нині в Україні, обговорення економічних трансформацій має пріоритет на екологічними при розробці програм розвитку. Однак, важливість екологічних координації важливо враховувати і передбачати. Поетапні рішення є реальними, за стадією активації слідує стадія інновацій та стабілізації (у поєднанні зі зменшенням техногенного навантаження на компоненти довкілля) і, нарешті, етап екологічних перетворень, який підвищує рівень екологічної безпеки населення в цілому. Модель сталого розвитку української економіки, яка наразі вирішується, має забезпечувати значну підтримку у формуванні і реалізації екологічної політики України.

РОЗДІЛ 2 ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЙОГО СТРУКТУРА

Методика екологічного контролю впливу господарської діяльності — це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення моніторингу, оцінки та управління впливом діяльності людини на навколишнє середовище. Метою екологічного контролю є збереження природних ресурсів, мінімізація негативних наслідків для екосистем та підтримка сталого розвитку.

Основні етапи методики екологічного контролю включають наступні компоненти:

1. Інвентаризація джерел впливу

Першим етапом є виявлення та реєстрація джерел, що можуть мати вплив на довкілля. Це можуть бути:

- Промислові підприємства.
- Транспортні засоби.
- Аграрні комплекси.
- Побутові відходи.

2. Вимірювання та моніторинг

Здійснюється регулярне вимірювання параметрів, що характеризують стан природного середовища. До основних методів вимірювання відносять:

- **Фізичні методи** (вимірювання температури, рівня радіації, шуму тощо).
- **Хімічні методи** (аналіз забруднюючих речовин у воді, ґрунті, повітрі).
- **Біологічні методи** (моніторинг стану живих організмів і екосистем).

3. Екологічна експертиза

На цьому етапі оцінюється потенційний вплив діяльності на екологію. Здійснюється аналіз зібраних даних для визначення рівня забруднення або деградації екосистеми. До таких методів належать:

- **Геоінформаційні системи (ГІС)** для моніторингу та моделювання екологічних змін.

- **Екологічне моделювання** впливу забруднень на різні компоненти екосистем.

4. Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС)

Це обов'язковий елемент при реалізації великих проєктів, які можуть вплинути на довкілля. ОВНС передбачає:

- Аналіз існуючих умов навколишнього середовища.
- Оцінку ймовірних наслідків проєкту для природи.
- Пропозиції щодо мінімізації негативних впливів.

5. Екологічний моніторинг

Моніторинг передбачає постійне спостереження за станом навколишнього середовища для виявлення змін у екологічному стані. Основні етапи:

- Спостереження за показниками якості повітря, води, ґрунту.
- Моніторинг флори та фауни для виявлення змін у складі біорізноманіття.

6. Лабораторні дослідження

Часто контроль за екологічним станом вимагає залучення спеціальних лабораторних методів для аналізу:

- Хімічних забруднень (вміст важких металів, пестицидів, токсичних речовин).
- Біологічних показників (наявність патогенних організмів).

7. Звітність та оцінка відповідності

Результати моніторингу та оцінки впливів заносяться до звітів, що надаються регулюючим органам. Оцінка відповідності встановленим нормативам дозволяє контролювати виконання природоохоронних вимог.

8. Вжиття заходів

У разі виявлення порушень екологічних нормативів здійснюються заходи щодо їх усунення. Це може бути:

- Введення штрафних санкцій.
- Запровадження технологічних змін.

- Відновлювальні заходи (очищення вод, ґрунтів тощо).

Методи екологічного контролю поділяються на:

- **Інструментальні** (з використанням технічних засобів для вимірювання параметрів навколишнього середовища).
- **Аналітичні** (проведення лабораторних досліджень).
- **Візуальні** (спостереження за станом природних об'єктів).

Ефективний екологічний контроль допомагає зберегти біорізноманіття, запобігти надмірному забрудненню та сприяє сталому розвитку економіки й екосистем.

2.1 Система екологічного законодавства

2.1.1 Правові і екологічні аспекти

Земельний кодекс України. Земельний кодекс України з 1 січня 2002 року сформовано з 212 статей, прикінцевий і перехідних положень Земельний кодекс України вже з 1 січня 2002 року набрав чинності та складається з 212 статей, прикінцевих та перехідних положень, які згруповані в 37 розділів і 10 глав. Мета його полягає у створенні правової основи для регулювання земельних відносин відповідно до положень Конституції України, розвитку земельних відносин за земельних реформ [47].

При цьому необхідно зазначити, що в системі законодавство України Земельний кодекс України має статус закону, який не має більшої юридичної сили, ніж інші закони. Вказано положення статті 3 Кодексу не можуть тлумачитися, як надання йому більш високого статусу юридичної сили у порівнянні з іншими законодавчими актами у галузі регулювання земельних відносин.

Відповідно до п. «б» ч. 1 ст. 91 Земельного кодексу власники земельних ділянок зобов'язані дотримуватися вимог законодавства щодо охорони довкілля. Такий регламент передбачено і в п. Б ч. 1 ст. 96 стосовно землекористувачів.

Однак, ці положення Земельного кодексу не було впроваджено і затверджено в законодавстві.

На нашу думку, за використання цієї правової вимоги можна було регулювати діяльність промислових об'єктів і підприємств як найбільших забруднювачів довкілля. Оскільки, будь-яке промислове підприємство перш за все потрібно розглядати як землекористувача, за допомогою такого шляху можна регулювати еколого-правові відносини. Наприклад, набуття земельної ділянки може бути зобов'язанням підприємства взяти на себе дотримання екологічним нормам.

Згідно п. г ч. 1 ст. 141 Земельного кодексу підстава припинення права користування земельною ділянкою, як використання її способами, що суперечать екологічним вимогам. Використання такого підходу можливе тому, що ґрунтовий покрив відіграє ключову роль серед інших елементів навколишнього середовища.

В наукових публікаціях неодноразово зверталася увага на те, що з урахуванням єдності та диференціації правового режиму земель законодавство закріплює загальні екологічні вимоги, які стосуються усіх землекористувачів, та особливі вимоги, які стосуються окремих категорій земель. Отже, загальною вимогою до усіх землекористувачів є дотримання екологічних нормативів і їх не порушення при використанні земель.

За ступенем конкретизації усі регламенти щодо використання земель підприємствами можна класифікувати наступним чином:

1. *Загальні* екологічні вимоги, які стосуються усіх землекористувачів;
2. *Особливі* – стосуються окремих видів землекористування. На наш погляд, особливі вимоги потрібно розглядати не за юридичними, а за фактичними критеріями. За юридичний критерій необхідно приймати закріпленій у законодавстві поділ земель на категорії за основним цільовим призначенням.

Однак, останні зміни до законодавства свідчать про поступову відмову від такого підходу. Статтю 20 Земельного кодексу доповнено ч.5 відповідно до якої види використання земельної ділянки в межах певних категорій земель (окрім земель сільськогосподарського призначення і земель оборони) визначаються її власником або користувачем самостійно в межах вимог, встановлених законом до використання земель цієї категорії, з урахуванням містобудівної документації із землеустрою. Тому, суровий поділ всього земельного фонду на вичерпний перелік категорій поступається більш гнучкому підходу. Але виникає питання, які види землекористування слід виділити за таким критерієм? Екологічний стан компонентів довкілля залежить від усіх видів землекористування, особливо від тих, в яких безпосередньо виявляється природно-біологічний зв'язок економічної експлуатації земель та інших компонентів довкілля (сільськогосподарське землекористування, використання земель лісового, водного фонду, гірничі розробки). Найбільш важливими видами землекористування в контексті екологічних вимог, окрім сільськогосподарського, варто назвати лісогосподарське, водогосподарське, природно-заповідне та рекреаційне. Усі названі види землекористування так чи інакше мають природоохоронну спрямованість чи статусі та можуть входити до складу екомережі.

За способом закріплення в законі екологічні вимоги до використання земель можна поділити на:

1. Закріплені в нормативно-правових актах, які санкціонують ті чи інші правила;
2. Закріплені у законодавстві загальні вимоги науково-обґрунтованого використання земель лише на підставі відповідних проектів.

Зрозумілим є те, що другий спосіб має загальний вигляд і стосується усіх землекористувачів, то застосування першого вимагає диференціації правого регулювання через прийняття нормативних документів і актів, які стануть санкційними для умов різних видів землекористування.

Однак, якщо такі законодавчі акти прийняті після набрання чинності Земельним кодексом України, то спочатку, як правило, таке законодавство буде мати пріоритет при застосуванні, і, по-друге, одночасно з прийняттям такого законодавства повинні бути внесені зміни і доповнення до відповідних положень Земельного кодексу України. Варто зазначити, що Земельний кодекс зберігає свою чинність вже 15 років. За цей період було внесено 108 змін і доповнень, що істотно змінило першопочаткову редакцію його змісту і нормативних приписів [45].

У цілому Земельний кодекс України грає цементуючу, стабілізуючу роль в структурі земельного законодавства України, так як визначає його принципи та зміст основних інститутів, тим самим надаючи певну логіку земельному законодавству України, стабільність і систему. Зокрема, система земельного законодавства України досить чітка в структурі Земельного кодексу України [44].

2.1.2 Правові та екологічні аспекти Водного кодексу України

Екологічна і юридична відповідальність за незаконне використання водних ресурсів і об'єктів України є досить актуальними та вимагають вирішення низки суперечливих питань якомога ефективніше, оскільки існуючі у чинному законодавстві правові норми пов'язані з заборонаю та зобов'язаннями, не завжди забезпечені нормами, які встановлюють юридичну відповідальність за їх недотримання [5].

За даними Барчук В.І. [5] особливості цивільної відповідальності за порушення норм використання малих річок відповідно до екологічного цивільного законодавства України. Науковець проаналізував суперечливі та дублюючі норми і правила в цивільному кодексі, і Водному кодексі та спеціальному галузевому законодавстві - Методика підрахунку шкоди за стан

порушених норм щодо використання та захисту водного законодавства, пропонування власного рішення для вирішення цієї проблеми.

В праці Локтева-Маклашова Н.В. [59] було обґрунтовано доцільність впровадження управління басейновим принципом у сфері використання, охорони водних ресурсів та забезпечення умов для економічного збалансованого розвитку водних комплексів на базі Басейнової водної асоціації, так як принципи басейнового управління водними ресурсами на теперішній час визнано всесвітньо принципами управління водними ресурсами.

Регламент користування водними ресурсами має базуватися на принципі екосистемного підходу базується на наступному:

1. Переорієнтація розвитку суспільства із способу широкого використання природних ресурсів на спосіб створення стійкого, екологічно безпечного та економічно ефективного способу природокористування;
2. Дотримання збалансованості екологічних, соціальних та економічних цілей сталого розвитку;
3. Поєднання природного, соціального та економічного значення водного середовища.

В екологічному законодавстві має розглядатися водне середовище в комплексі взаємопов'язаних між собою його компонентів, елементів і явищ [15]. Екосистемний підхід важливий для формування стійкого розвитку країни і її післявоєнного відновлення

Екологічне законодавство повинно розглядати водне середовище в комплексі взаємодіючих екологічних систем, у взаємозв'язку його компонентів, елементів та явищ [15].

Для формування стійкого розвитку країни положення про екосистемний підхід, басейновий принцип і розробку Генеральної схеми стійкого водного розвитку повинні бути закріплені і розвинуті в національному водному

законодавстві, як основні правові норми для управління водними ресурсами України.

Необхідно законодавчо обмежити або заборонити скид забруднюючих речовин у випадках, коли властивість самоочищення водного об'єкта вичерпано, розробити законодавчу базу про економічне стимулювання водокористувачів, які переходять на екологічні технології та обладнання, що не порушують властивості водних об'єктів по самоочищенню і самовідновленню.

2.1.3 Еколого правові аспекти охорони лісових ресурсів України (Лісовий кодекс)

Вчені [4] у своїх дослідженнях відобразили особливості економічного і правового регулювання лісового господарства нашої держави та їх еколого-збалансованим управління. Ними також було проаналізовано теоретичні і методологічні основи національної лісової політики. Визначено відмінності між національною лісовою політикою та лісовим законодавством. Також, обґрунтовано необхідність прийняття ЗУ «Про національну лісову політику». Сформульовано рекомендації щодо реалізації економічних інституційних цілей лісової політики України.

Дубовік І.А., Лесюк Г.М. [4] вважають, що прийняття ЗУ «Про національну лісову політику» дозволить вірно сформулювати цілі національної політики, врахувати особливу роль лісових насаджень у підвищення продуктивності сільськогосподарських культур, що сприяє запобіганню ерозії ґрунтів і має підтримувати цикл води та протидіяти зміні клімату.

Аналізуючи Земельний, Лісовий, Водний кодекси України вчені [80] стверджують, що фауністичний сервітут має складний міжгалузевий характер і регулюється зазначеними та іншими нормативами. На цьому етапі розвитку і удосконалення чинного законодавства щодо використання ресурсів тваринного

світу, в тому числі через полювання і риболовлі встановлюються земельні, лісові та водні сервітути, які поділяються на приватні і державні. Для користувачів мисливських угідь сервітути встановлюються через укладання договорів.

Було б доцільним закріпити повноваження щодо обґрунтування публічних земельних, водних та лісових сервітутів у чинному законодавстві України за відповідального і регулювання місцевих органів самоврядування., і для ведення мисливського господарства та здійснення полювання. Законодавство України регулює порядок встановлення та зміст сервітуту, чинні норми, що містяться в нормативно-правових актах різних галузей законодавства. Відповідно до ст. 401 Цивільного кодексу (ЦК) України сервітут кваліфікується як обмеження права власності. Зміст та особливості встановлення та припинення сервітутів розкрито у ст. 402 - 406 ЦК України [80].

Лісове законодавство – є ключовим у реалізації лісової політики, основна мета якої це розмежувати права та обов'язки по використанню, захисту і відтворення лісових ресурсів.

При розгляді екологічного законодавства щодо лісових ресурсів варто згадати Регламент Європейського Парламенту та Ради від 20.10.2010 № 995/2010 «Про обов'язки операторів, які розміщують лісоматеріали та продукцію з деревини на ринку» накладає обов'язки на операторів, встановлюючи вимоги до того, як деревина, що вивозиться на експорт, має бути закуплена та контрольована, щоб запобігти нелегальній вирубці.

Статтею 360 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами передбачено, що сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки.

У додатку ХХХ до Угоди про асоціація визначено одним з кроків «прийняття національного законодавства» з урахуванням Директиви ЄС від 21.05.1992 №

92/43/ЄС «Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори», яка регулює питання, пов'язані зі збереженням та покращенням стану біорізноманіття за рахунок збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори на території ЄС.

Реалізація цих кроків потребує якісного законодавчого регулювання для невідворотності покарання за порушення у сфері лісокористування та протидії незаконній вирубці деревини.

Україна вжила деякі кроки на цьому напрямі, у тому числі посиленням заходів контролю та збільшенням штрафних санкцій. Разом із тим законодавче регулювання кримінальної відповідальності згідно зі ст. 246 Кримінального кодексу України залишається недосконалим та складним у застосуванні на практиці.

По-перше, назва статті «Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу» не узгоджується з її диспозицією, викладеною в частині першій, у якій мова йде про незаконну порубку дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, тобто предметом правопорушення є не ліс, а дерева чи чагарники. Кримінальна відповідальність за незаконну заготівлю очерету, внаслідок чого довіллю заподіюється істотна шкода, у тому числі через знищення природних оселищ та видів природної фауни і флори не передбачена.

По-друге, виникає парадоксальна ситуація, коли кваліфікація кримінальної відповідальності за цією статтею залежить не від факту незаконного вирубування дерев або чагарників, чим довіллю заподіюється істотна шкода, а від місця, де їх зрубано. Тож навіть незаконне вирубування дерев у парках, скверах, що становлять виняткову соціальну значущість для громад і населення, створює неабиякий негативний резонанс у суспільстві, за наявного правового регулювання не розцінюється як кримінальне правопорушення проти довілля.

По-третє, внаслідок недосконалості цієї статті у частині відповідальності за незаконне перевезення, зберігання, збут лісу, відповідно до редакції якої не

достатньо встановити факт, що дерева або чагарники перевозяться без будь-яких документів, які підтверджують законність їх походження, а необхідно попередньо довести, що їх зрубано незаконно (тобто встановити місце рубки), приписи закону в цій частині застосовуються лише в поодиноких випадках, як правило, коли правопорушників затримано безпосередньо на місці чи біля місця незаконної вирубки.

У цьому контексті неможливо встановити наявність саме істотної шкоди, яку спричинило незаконне перевезення, зберігання чи збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, як цього вимагає ч. 1 ст. 246 Кримінального кодексу України, оскільки вищенаведені дії самі по собі (наприклад перевезення) не заподіюють шкоди довкіллю та не перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з їх незаконною порубкою.

Більше того, за відсутності нормативного орієнтира щодо визначення обсягу вирубанної деревини неможлива кваліфікація діяння як вчиненого у значному розмірі або ж такого, що потягнуло за собою тяжкі наслідки.

Мізерні адміністративні санкції, які в багато разів нижчі заподіяної природі шкоди, також не сприяють превентивній функції та попередженню вчинення адміністративні правопорушення у цій сфері.

Поєднання існуючих несуворих санкцій та можливостей уникнути відповідальності через недосконалість законодавства призводить до того, що більшість із виявлених кримінальних правопорушень проти довкілля складають кримінальні правопорушення, пов'язані із вирубкою лісів. Більше того, кожна десята особа, яка вчиняє це кримінальне правопорушення раніше вже вчиняла кримінальне правопорушення.

Так, у 2021 році який є більш об'єктивним для порівняння, із зареєстрованих 5,4 тис. кримінальних правопорушень проти довкілля 2,8 тис. за ст. 246 КК України. З направлених до суду 1,2 тис. обвинувальних актів у цій сфері, 577 за фактами незаконної вирубки лісів. Аналогічна тенденція зберігається і в

поточному році (із зареєстрованих упродовж січня-липня 2023 року 3,1 тис. проти довілля 1,5 тис. зареєстровано за ст. 246 КК України, з направлених до суду 754, відповідно 358 за ст. 246 КК України).

Мета і завдання законопроекту. Метою законопроекту є удосконалення кримінальної та адміністративної відповідальності за незаконну порубку, що дозволить більш ефективно застосувати відповідні положення законодавства на практиці, у тому числі забезпечити дотримання принципу диференціації покарань за правопорушення різної тяжкості.

Пропонується розмежувати як окремі правопорушення незаконні дії, пов'язані із вирубуванням, пошкодженням або знищенням дерев чи чагарників, заготівлею очерету, та діяння, які пов'язані з перевезенням, зберіганням чи збутом дерев, чагарників або деревини, законність походження яких не підтверджується.

Загальна характеристика та основні положення законопроекту. Законопроектом пропонується удосконалити Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення в частині притягнення до відповідальності за порушення правил вирубування дерев, чагарників, заготівлі очерету, диференціації покарань залежно від спричинених наслідків. Надати право складати адміністративні протоколи за ст. 65, 65-2 КУпАП органам поліції, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів та приймати постанови за ст. 65-2 КУпАП (Перевезення, зберігання, збут дерев, чагарників або деревини, законність походження якої не підтверджується) судам (суддям).

Стан нормативно-правової бази в зазначеній сфері правового регулювання. У цій сфері правового регулювання діють Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Фінансово-економічне обґрунтування. Реалізація запропонованого проєкту Закону України не потребує додаткових витрат із Державного бюджету України.

2.2 Стратегія державної екологічної політики України

Ще в квітні 2019 року було прийнято Закон України «Про Основні засади (стратегію) екологічної політики України на період до 2030 року» [29].

На початку 19 ст. світовим співтовариством було визнано, що питання змін клімату є однією з нагальних і першочергових питань, яке несе потенційні серйозні загрози для світової економіки та міжнародної безпеки в результаті збільшення прямих і непрямих ризиків, які пов'язані з екологічною безпекою споживання ресурсів (продовольчих, водних, земельних та ін.).

За рішенням Рамкової конференції ООН про зміну клімату було встановлено було ратифіковано Кіотський протокол, через прийняття ЗУ «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової конференції ООН про зміну клімату». Вона встановлює кількісні цілі щодо скорочення викидів парникових газів на період до 2020 року для розвинених країн та країн з перехідною економікою.

Згідно до положень Паризької угоди, Україна, як сторона угоди, має внести свій національно визначений внесок у досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку усіх галузей економіки та підвищення здатності адаптуватися до негативних наслідків змін клімату [49].

Кабінетом Міністрів України було затверджено Національну стратегію поводження з відходами України до 2030 року, яка описує основні проблеми в цій сфері, цілі і принципи політики, вплив відходів на довкілля. Стратегію сформовано за основними класами відходів – побутові, промислові, будівельні, найбільш небезпечні, сільськогосподарські і медичні та інші. В минулому році

також було прийняття новий ЗУ «Про управління відходами», в зв'язку з чим розробляються і приймаються до виконання Регіональні плани управління відходами.

Для досягнення максимальної ратифікації положень Директиви 2009/147/ЄС про охорону диких птахів і Директиви 92/43/ЄС про збереження природного середовища існування дикої фауни і флори Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України провело аналіз переліку видів птахів, які наведено в Директиві 2009/147/ЄС з охорони диких птахів, статусу присутності їх на певних територіях нашої держави а також включення їх до Червоної книги [41].

270 об'єктів Смарагдової мережі Європи в Україні було визначено для захисту рідкісних і перебувають під загрозою зникнення природного середовища існування, видів флори і фауни, що підлягають збереженню згідно Бернської конвенції [37, 54].

Нині продовжується робота над законодавчими документами Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту лісів, запобігання пожежам на землях лісового та водного фонду, торфовищах та на землях інших категорій (реєстрація № 3526 від 22.05.2020), Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення законодавства у сфері захисту природних екосистем від пожеж (реєстрація № 3755 від 30.06.2020р.), і Закону про державний екологічний контроль (реєстрація № 3091 від 19.02.2020 р.).

РОЗДІЛ 3. ЕКОЛОГО-ПРАВОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТАНУ ЕКОСИСТЕМ ЗА АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ

Передача політики з ЄС до країн, що не є членами ЄС, відбувається майже за такою ж схемою, як і до країн-членів, але з деякими унікальними корективами. Країни, що не входять до ЄС, але прагнуть приєднатися мають узгодити свою політику зі стандартами ЄС у рамках угод про приєднання. Це передбачає прийняття та адаптацію політики ЄС до національного законодавства. ЄС надає підтримку у розбудові політичного потенціалу країн, які не входять до країн ЄС, що дозволяє забезпечувати відповідність екологічним вимогам для членства ЄС. Фінансова підтримка надається для реалізації екологічних проектів та ініціатив у країнах, які не входять до ЄС.

Для вдосконалення ефективної екологічної політики та вдосконалення інструментів екологічної політики України необхідно здійснити наступне:

- Активізувати діяльність компетентних органів державної влади щодо законодавчого, інформаційного та технічного забезпечення інтеграції екологічної складової в технічну політику;
- Створити умови для політичної пріоритетності вирішення екологічних проблем, економічної відповідальності бізнесу та промисловості за екологічну шкоду;
- Розробляти проекти екологічної політики, програм, положень щодо формування та вдосконалення екологічної політики з метою використання позитивного досвіду ЄС, положень міжнародних стратегій та підходів у цій сфері;
- Оптимізувати податкове законодавство для забезпечення економічного розвитку та екологічно чистих технологій;
- Активізувати діяльність неурядових організацій через впровадження екологічної освіти та виховання.

Нині в Україні у рамках підписання Угоди про асоціацію та набуття статусу кандидата на членство в ЄС гостро постало питання гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС, наближення його до європейських екологічних стандартів з урахуванням напрацьованого досвіду країн-членів та особливостями розвитку нашої держави, у тому числі в частині інституційно-функціонального забезпечення формування і здійснення вітчизняної екологічної політики.

Сучасна екологічна політика нашої держави характеризується складністю і багатогранністю її інституційно-функціонального забезпечення, домінуванням політичних, економічних, партійних, групових інтересів над екологічними потребами розвитку. Провідну роль у регулюванні екологічної сфери має відігравати держава як один із суб'єктів системи інституційно-функціонального забезпечення формування та здійснення екологічної політики України.

3.1 Механізми охорони компонентів довкілля в екологічному законодавстві

З метою захисту компонентів довкілля, умов життя і здоров'я населення від антропогенного впливу і незворотних наслідків забруднення навколишнього середовища, досягнення збалансованого раціонального природокористування ресурсів і їх відтворення, держава вживає заходів щодо регулювання між користувачами і інституціями державного управління.

Раніше, державою було прийнято ряд основних кодексів, а саме Земельний, Водний, Лісовий і про надра. Суттєвим в сфері охорони довкілля стало прийняття законів Про оцінку впливу на довкілля, Про охорону земель, Про державний контроль, Про охорону атмосферного повітря, Про екологічну мережу, При природно-заповідний фонд, Про тваринний світ, Про рослинний світ, Про захист рослин, Про Червону книгу України. Основними нормативно-правовими актами, які визначають економіко-правові та соціальні основи організації охорони довкілля задля інтересів сталого природокористування нині і в майбутньому.

Основним ЗУ в цьому питанні є ЗУ «Про охорону навколишнього середовища» [30], який прийнято 25.06.1991 року та введено в дію 01.07.1991 року. В його редакцію за період його існування було внесено 54 правки через редагування усіх його розділів. Закон містить основні розділи, які стосуються:

- Екологічні права та обов'язки громадян
- Повноваження органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища
- Спостереження, прогнозування, облік та інформування в галузі охорони довкілля
- Нормування в галузі охорони довкілля
- Контроль і нагляд в галузі охорони довкілля
- Регулювання використання природних ресурсів
- Економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища
- Заходи щодо забезпечення екологічної безпеки довкілля
- Природні території та об'єкти, що підлягають охороні
- Надзвичайні екологічні ситуації
- Вирішення спірних питань у галузі охорони навколишнього середовища
- Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища
- Міжнародні відносини України у галузі охорони навколишнього природного середовища [30].

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [30] запроваджено такі механізми захисту довкілля, як розробка цільових екологічних планів і програм, розвиток екологічної культури у суспільстві, проведення наукових досліджень в сфері охорони і збереження ресурсів,

встановлення екологічних нормативів та викиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, здійснення державного і громадського контролю за охороною довкілля, дотриманням правил та екологічних вимог використання природних ресурсів, запровадження економічних заходів, охорона і збереження природно-заповідного фонду та інші заходи переважно контролюючого напрямку.

3.2 Практична реалізація механізмів захисту довкілля України

Державні та місцеві екологічні програми розробляються з конкретною метою, шляхами та механізмами їх реалізації, з конкретно визначеними виконавцями та джерелами фінансування (рис. 3.1). Регіональні і державні розробляються на фіксований період, бувають довгострокові (на період 5-10 років), середньострокові (1-5 років) і короткострокові (до 1 року).

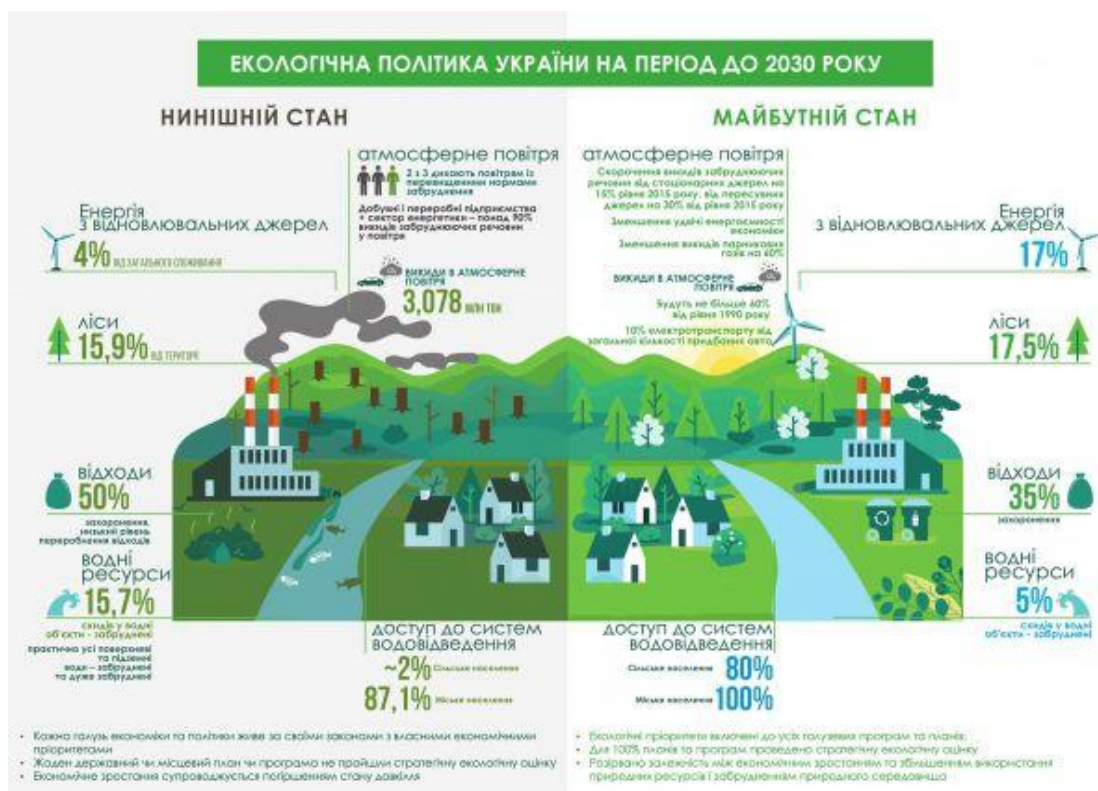

Рис. 3.1 – Основні засади екологічної політики на період до 2030 року (джерело: <http://www.golos.com.ua/article/315406>)

Державні цільові екологічні програми, як механізми охорони навколишнього природного середовища розробляються за наявності проблеми, яка не може бути вирішена територіальним або галузевим управлінням і вимагає державної підтримки та затверджується парламентом або урядом, це визначено Законом України «Про державні цільові програми» [21].

Наприклад: Законом України від 21.04.2011 року №3268-VI затверджено Загальнодержавну програму розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, яка містить, зокрема, з метою забезпечення потреб національної економіки у мінеральних ресурсах за рахунок власного видобутку такої сировини як: кам'яного вугілля, залізних і марганцевих руд, урану, титану, цирконію, графіту, хрому, міді, цинку, свинцю, літію та інших. Видобуток цих ресурсів потребує великих матеріальних витрат на геолого-розвідувальні роботи, обладнання, матеріально-технічну базу та оплату найманої праці [72].

Тому, без національної програми та розподілу значних фінансових ресурсів неможливо задовольнити потреби країни в мінеральних ресурсах для забезпечення економічної стабільності, зменшення імпорту мінеральних ресурсів та збільшення її експорту.

Постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 року №1376 затверджена Державна цільова екологічна програма проведення моніторингу навколишнього природного середовища, з метою забезпечення єдиної державної системи моніторингу навколишнього середовища, що дозволить створити єдину мережу спостережень, визначити спільні пріоритети в плануванні дій суб'єктів системи моніторингу та підвищити ефективність її функціонування [78].

Наприклад, Постановою Кабінет Міністрів України від 30.09.2009 року №1029 було затверджено Державну цільову екологічну програму приведення безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод» [12]. Завод переробляв уранову руду, в результаті чого утворюються радіоактивні відходи від виробництва урану, які необхідно вивезти

та утилізувати з метою усунення негативних екологічних наслідків, а завод повинен бути екологічно чистим та захищати населення і навколишнє середовище від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання [25].

Екологічна культура - важливе явище у суспільстві, яке має належним чином сприймати світ, природу та навколишнє середовище, дбайливо ставитись до них та берегти їх, запобігати екологічній кризі, яка може призвести до самознищення людства [55].

Практична реалізація такого методу охорони навколишнього середовища, передбаченого законом, як розвиток екологічної культури суспільства втілюється, зокрема, через Закон України «Про освіту», у статті 6 якого серед засад державної політики у сфері освіти та принципів освітньої діяльності є формування культури здорового способу життя, екологічної культури і дбайливого ставлення до довкілля [28].

Такі механізми захисту довкілля, як встановлення використання нормативів природних ресурсів, передбачені ст. 33 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» затверджуються Кабінетом Міністрів України у формі відповідних Порядків та практично реалізуються через Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та іншими органами виконавчої влади [30].

Так, наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 року №1100 затверджено Порядок розробки нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти регламентується. Згідно з правилами цього Порядку, максимально допустимим скидом забруднюючих речовин, що знаходяться у зворотних водах водокористувачів, є маса речовини у зворотній воді, яка є максимально допустимою для видалення цієї точки водного об'єкта на одиницю часу. Такі стандарти встановлені для водокористувачів, які скидають зворотну воду у водойми [72].

Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 року №299 затверджена Процедура розробки та затвердження стандартів екологічної безпеки, яка встановлює механізм розробки та затвердження науково обґрунтованих стандартів екологічної безпеки з метою уникнення, зменшення або запобігання негативних наслідків забруднення повітря [67, 78].

Державний контроль за охороною навколишнього природного середовища здійснюється органами виконавчої влади та виконавчими органами місцевого самоврядування. Основним контролюючим органом, що здійснює контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища, є Державна екологічна інспекція України, яка діє на підставі Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 року №275 [68].

Окрім Державної екологічної інспекції функціями екологічного контролю наділені галузеві органи виконавчої влади, які мають у штатному складі інспекторів з відповідними повноваженнями.

У статті 36 ЗУ «Про охорону навколишнього середовища» [30] передбачено механізм громадського контролю в галузі охорони навколишнього середовища через громадських екологічних інспекторів з охорони довкілля. Громадські екологічні інспектори не являються державними працівниками і виконують свої функції на громадських засадах та підконтрольні територіальним органам Державної екологічної інспекції. При цьому вони уповноважені на складання протоколів про адміністративні правопорушення, як самостійно у випадках, визначених Кодексом України про адміністративні порушення, так і приймають участь у спільних перевірках і рейдах інспекторів Держекоінспекції.

3.3 Пропозиції щодо поліпшення механізмів і способів захисту компонентів довкілля

З проведеного аналізу видно, що законодавство закріплює різні механізми охорони навколишнього середовища, достатні для його збереження.

Однак ці механізми захисту навколишнього середовища виявились неефективними на етапі їх практичного впровадження і вимагають іншого підходу до застосування.

За результатами дослідження практичної реалізації державних та регіональних цільових екологічних програм встановлено, що для практичної реалізації всіх програм потрібні значні кошти, які не виділяються або виділяються не в повному обсязі (недостатньо) органами державної влади та органи місцевого самоврядування. Таким чином, державний бюджет України на 2020 рік передбачає фінансування природоохоронних заходів приблизно на 8 млрд грн, що становить 0,2% від валового внутрішнього продукту України. Для порівняння, європейські країни витрачають майже щороку на охорону навколишнього середовища 2% ВВП [14, 20, 27].

Очевидним є недостатнє фінансування державних і регіональних цільових екологічних програм, яке необхідно суттєво збільшувати, приділяючи захисту довкілля більше уваги [20, 44].

У порівнянні з європейськими країнами в Україні на дуже низькому рівні перебуває екологічна свідомість суспільства. Це спостерігається в побутових відносинах, коли люди не завжди прибирають за собою сміття після відпочинку на природі, та сміять в загальних місцях населених пунктів.

Для розвитку екологічної свідомості суспільства необхідно більшої уваги приділяти Уряду цьому питанню шляхом:

- розробки й видання на конкурсній основі навчальних програм, підручників, посібників з екології для різних ланок освіти, в тому числі в електронному вигляді;

- забезпечення постійного перекладання видань кращих зарубіжних підручників, посібників і монографій з екології;
- створення банку аудіовізуальних програм та науково - популярних фільмів в галузі охорони довкілля з відповідним програмним забезпеченням;
- створення інформаційної служби на державних телеканалах, яка б постійно та оперативно доводила достовірну екологічну інформацію до населення;
- розробки і тиражування екологічних комп'ютерних імітаційних ігор для різних ланок освіти;
- видання популярної літератури, коміксів з екологічної та природоохоронної тематики для дітей.

Органи місцевого самоврядування, у свою чергу, повинні більш добросовісно виконувати свої обов'язки у галузі благоустрою та постійно проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед населення щодо розвитку екологічної свідомості суспільства.

Держава через виконавчу владу встановлює стандарти використання природних ресурсів, але подальший контроль за їх використанням практично не здійснюється або здійснюється вибірково, що заохочує довільне використання природних ресурсів суб'єктами господарювання.

Ця проблема пронизана крізь всі контролюючі органи у сфері охорони довкілля, в тому числі Держекоінспекцію, які абсолютно не виконують покладених на них функцій, а корупційна складова становить майже 100% [68].

Для вирішення проблеми у сфері ефективного державного нагляду за ефективним використанням природних ресурсів необхідно повністю перезавантажити державний апарат інспекцій, які відповідальні за захист довкілля, приділивши особливу увагу до підбору доброчесних кадрів. Інспекторів у свою чергу забезпечити достойним доходом і соціальним пакетом,

а також суттєво посилити відповідальність як за корупційні діяння, так і за несумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків.

РОЗДІЛ 4

АДАПТАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

4.1 Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність міжнародних природоохоронних організацій

Політика гармонізації законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до Додатку до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, в якому зазначено нормативи ЄС (акти, регламенти, директиви, рішення) у сфері довкілля за відповідними напрямками та строки впровадження Україною їхніх положень з дати набрання чинності Угоди (з 1 вересня 2017 р.) після тривалого процесу її ратифікації усіма членами державами-членами. Перед тим як розпочати аналіз відповідних актів ЄС у сфері довкілля, необхідно звернути увагу на види та ієрархію самих актів ЄС, що належать до вторинного права ЄС. Під ним розуміється сукупність правових джерел, ухвалених інституціями ЄС, а також усі акти, прийняті на основі установчих договорів, що становлять первинне право ЄС. До вторинного права ЄС відносять такі акти, як регламенти, директиви, рамкові рішення.

Отже, підписавши Договір про асоціацію, Україна зобов'язалася поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС у сфері охорони довкілля у встановлені строки за відповідними напрямами, які необхідно детально висвітлити.

Питання збереження, вивчення та охорони компонентів навколишнього середовища виходять за межі окремих держав і мають глобальний характер. Юрисдикція окремих держав не поширюється на Світовий океан, Арктику, Антарктику, пустелі, великі ліси чи гірські системи. Зберегти, вивчити та захистити навколишнє середовище у глобальному аспекті можливо лише за умови міжнародної співпраці.

У процесі аналізу та поглибленого розгляду глобальних екологічних проблем зростає роль і значення міжнародних екологічних організацій, а також збільшується кількість їх учасників.

Після другої світової війни 24.10.1945 року було створено глобальну міжнародну організацію - Організація Об'єднаних Націй (ООН), членами-засновниками якої були 51 держава. Згідно розділу IX Статуту ООН при створенні спеціалізованих міжнародних установ, останні будуть поставлені у зв'язок з ООН. Також ООН має право в своїй структурі створювати різні комісії для розв'язання конкретних проблем [11].

Тому, міжнародні природоохоронні організації, завданнями яких є аналіз, контроль та захист довкілля, або створюються ООН, або як спеціалізовані установи поставлені у зв'язок із положенням Статуту ООН.

Діяльність цих організацій в свою чергу регулюється Статутом ООН, Договорами про створення установ та їхніми власними Статутами.

Серед головних міжнародних природоохоронних організацій слід відмітити нижченаведені.

Міжнародний союз охорони природи (МСОП), метою якого є охорона та відтворення природних ресурсів. Учасниками цього союзу є держави, урядові організації та неурядові юридичні і фізичні особи. Також у складі МСОП діють шість Комісій, які здійснюють оцінку навколишнього природного середовища та готують звіти про свою роботу [3].

Міжнародна програма з охорони навколишнього природного середовища (ЮНЕП) є програмою ООН з довкілля, створена рішенням Генеральної Асамблеї ООН у 1973 році за ініціативи Стокгольмської конференції ООН з довкілля. Метою цієї програми є вирішення проблем щодо забруднення Світового океану, опустелювання, погіршення якості і зменшення кількості прісних вод, опустелювання [11].

Всесвітня метеорологічна організація (ВМО), яка створена у 1950 році та входить до складу ООН як агенція. До її основних завдань входить вивчення і аналіз стану атмосфери, в тому числі взаємодії атмосфери з океанами [7].

Економічна й соціальна комісія для Азії й Тихого океану (ЕСКАТО), заснована в 1947 році та має широкий спектр функціональних завдань, передусім в соціально-економічній сфері азіатсько-тихоокеанському регіоні з метою подолання бідності даного регіону. Також опікується екологічно безпечним розвитком сільського господарства, освоєнні природних ресурсів, зокрема, енергетичних та водних [50].

Федерація з проблем харчування та сільського господарства (ФАО), заснована в 1945 році, являється сільськогосподарською та продовольчою організацією. Її основною метою є розвиток сільського виробництва в регіонах з метою подолання бідності [13].

Також проблемами екологічної освіти та виховання займаються Організація з Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) і Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ).

4.2 Імплементация міжнародних вимог з питань охорони навколишнього природного середовища України

Україна задекларувала в Конституції євроатлантичний курс і євроінтеграцію. Для реалізації таких намірів необхідною умовою є імплементация європейського законодавства в Українське, в тому числі, яке регулює питання захисту довкілля.

За час своєї незалежності Україна, прагнучи впровадити європейські цінності з точки зору забезпечення безпечного навколишнього середовища для людей, зробила багато кроків для впровадження міжнародних екологічних вимог в українське законодавство.

Відповідно до Угоди про асоціацію наша держава прийняла на себе обов'язок гармонізувати своє національне законодавство до цих директив Європейського Союзу з екологічних питань, у тому числі в інші галузеві політики держави. Ці директиви ще називають горизонтальними або наскрізними, оскільки вони стосуються усіх питань екологічної безпеки та охорони довкілля, запроваджують механізми попередження та запобігання заподіяння шкоди довкіллю, а також належної поінформованості громадськості про стан довкілля, врахування її думки при ухваленні рішень, що стосуються довкілля та доступу до правосуддя з екологічних питань.

Строк впровадження Україною положень наведених вище директив було визначено Додатком ХХХ до Угоди про асоціацію (від 2 до 3 років з дати набрання Угодою чинності, тобто кінцевий термін – 1 вересня 2019 року та 1 вересня 2020 року).

З аналізу реалізованих міжнародних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища в законодавстві України слід зазначити наступне.

Один з основних міжнародних нормативно-правових актів у сфері захисту довкілля є Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, або Бернська конвенція прийнята 19.09.1979 року в м. Берн (Швейцарія), метою якої є охорона та збереження дикої флори і фауни та їхніх природних середовищ існування, особливо тих видів, які під загрозою зникнення. Україна ж приєдналася до Конвенції 29.10.1996 року згідно Закону України №436/96-ВР [54].

Цей же закон передбачає застереження до Конвенції, тобто відмову виконувати певні вимоги, а саме: вибіркове регулювання чисельності хижаків, таких як вовки та бурі ведмеді, які завдають значної шкоди худобі та загрожують знищенням популяції інших видів. Дозволено використовувати пастки та сітки у законодавчому вичерпному списку тварин. На національному рівні вимоги цієї Конвенції впроваджені в такі закони України як: Про охорону навколишнього

природного середовища, Про природно-заповідний фонд України, Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки, Про тваринний світ, Про рослинний світ, Про Червону книгу України, Про планування і забудову територій, а також у Земельному, Лісовому та Водному кодексах України та низки нормативно-правових актів центральних органів виконавчої влади, необхідних для практичної реалізації прийнятих Законів.

В м. Бухарест (Румунія) 21.04.1992 року прийнята Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, яка ратифікована постановою Верховної Ради України від 04.02.1994 року №3939-ХІІ без застережень та імплементована в Українське законодавство наступними програмними документами: Концепцією охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів, затвердженою постановою КМУ від 10.07.1998 року №1057; Загальнодержавною програмою формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки, затвердженої Законом України від 21.09.2000 №1989-ІІІ; Загальнодержавною програмою охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів, затвердженої Законом України від 22.03.2001 року №2333-ІІІ. Крім цього, положення про захист морів закладені в таких нормативно-правових актах, як: Водному і Земельному кодексах України, Законах України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про природно заповідний фонд», «Про рослинний світ», «Про тваринний світ», а також в підзаконних нормативно-правових актах: затверджені постановою КМУ від 29.02.1996 року №269 Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення. Конвенцією визначені основні вимоги для держав щодо запобігання засміченню Чорного моря та збереження водних живих ресурсів, а в перелічених вище нормативно-правових актах закладені механізми практичної реалізації затверджених вимог Конвенцією [16, 30, 38, 40,].

04.10.1988 року Указом Президії Верховної Ради Української РСР №6673-ХІ ратифіковано Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, яку в свою чергу прийнято 16.11.1972 року в м. Париж у Франції під час проведення Генеральної конференції ООН з питань освіти, науки і культури. В подальшому вимоги даної Конвенції були імplementовані в законодавство України шляхом прийняття Верховною Радою України 16.06.1992 року закону «Про природно-заповідний фонд України», 08.06.2000 року закону «Про охорону культурної спадщини» та 18.03.2004 року закону «Про охорону археологічної спадщини» [33, 35, 38, 55].

В Кримінальному кодексі України передбачено кримінальну відповідальність за знищення або руйнування пам'яток - об'єктів культурної спадщини, а також за самовільне проведення пошукових робіт на археологічній пам'ятці. Також Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за діяння, що завдають шкоду довкіллю.

Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин була прийнята 23.06.1979 року в Німеччині м. Бонн, звідки вона і отримала назву Боннська конвенція. Україна до цієї Конвенції приєдналася 19.03.1999 року, прийнявши відповідний Закон №535-ХІV та імplementувала її шляхом прийняття Законів України «Про тваринний світ» 13.12.2001 року, «Про Червону книгу України» 07.02.2002 року та ряду підзаконних актів центральними органами виконавчої влади [41].

Законом України «Про охорону атмосферного повітря» на національному рівні імplementована Віденська конвенція про охорону озонового шару та надважливий для людства міжнародний нормативно-правовий акт як Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату і пов'язаний з нею Кіотський протокол [50].

Законом України «Про управління відходами» на національному рівні імплементована Базельська Конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням [3, 18].

Також, з метою запровадження європейських інструментів забезпечення екологічної безпеки, охорони та збереження довкілля Верховна рада України прийняла два ключових закони – «Про оцінку впливу на довкілля» (2017 р.) та «Про стратегічну екологічну оцінку» (2018 р.), а уряд України затвердив підзаконні акти щодо проведення громадських слухань, передачі документів для надання висновку та фінансування оцінки впливу на довкілля.

4.3 Досвід співпраці міжнародних природоохоронних організацій з українськими установами

Екологічні проблеми мають глобальний масштаб, який не кожна країна може вирішити самостійно. Тому для вирішення екологічних проблем держави об'єднуються в міждержавні екологічні організації переважно під егідою найбільшої та найвпливовішої міжнародної політичної та економічної організації – ООН [13].

З метою збереження, захисту, аналізу та вивчення екологічних проблем міжнародні екологічні організації створюють загальні концепції поведінки, програми та вимоги, яких повинна дотримуватися кожна держава.

З метою реалізації на практиці вимог міжнародних нормативних актів, розвитку чіткої координації між країнами, міжнародні екологічні організації співпрацюють з урядами усіх країн, які приєдналися до міжнародних стандартів, включаючи українські урядові та неурядові установи та організації.

Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є гострою державною та глобальною проблемою. Для вирішення цієї проблеми Україна активно співпрацює з усіма країнами світу [23].

Після вибуху 4-го енергоблоку на АЕС в 1986 році було побудовано над ним укриття, відоме як «Саркофаг» з розрахованим терміном експлуатації 20-40 років [24].

З метою перетворення Чорнобильської зони відчуження на екологічно безпечну зону 20.11.1997 року між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку укладено Рамкову угоду стосовно діяльності Чорнобильського фонду «Укриття» в Україні. Цією Угодою затверджені правила про Чорнобильський фонд «Укриття» та умови надання фінансової допомоги на реалізацію проєкту. Зокрема, передбачалося, що фінансові внески (гранти) будуть надані Україні через Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) країнами «Великої Сімки» та іншими. Україною було задекларовано зобов'язання здійснити фінансування проєкту в розмірі 50 мільйонів доларів США.

Законом України від 11.12.1998 року №309-XIV були встановлені загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему. Також Законом передбачено звільнення від оподаткування і розмитнення наданої допомоги на безоплатній і безповоротній основі вкладниками та донорами [23, 24].

15 грудня 2000 року відбулася остаточна зупинка всіх реакторів Чорнобильської АЕС та її закриття (припинення експлуатації).

До п'ятої річниці закриття Чорнобильської АЕС в парламенті 20.12.2005 року було заслухано звіт Уряду про вжиті ним заходи щодо захоронення відпрацьованого ядерного палива та перекриття 4 енергоблоку новим саркофагом. За результатами заслуховування звіту було встановлено, що роботи з цього напрямку не проводилися у зв'язку з відсутністю фінансування Чорнобильського фонду «Укриття» та Урядом не розроблено державну програму для реалізації заходів щодо перетворення Чорнобильської АЕС на екологічно

безпечну систему. Постановою Верховної Ради України від 20.12.2005 року №3239-IV запропоновано Президенту України звернутися до країн - донорів Чорнобильського фонду «Укриття» про залучення додаткових внесків у цей фонд та покладено на Кабінет Міністрів України ряд завдань для завершення проекту «Укриття» [23].

15.01.2009 року Законом України №886-VI затверджена загальнодержавна програма зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Також цією програмою були затверджені відповідні заходи з її реалізації та джерела фінансування.

Будівництво нового саркофагу у формі арки (рис. 4.1) за рахунок країн-донорів, що виділили 750 млн. євро почалося у 2012 році і закінчилося 2017 року (тривало 5 років).

Рисунок 4.1 – Будівництво нового саркофагу у формі арки [24]

Нова споруда (конфаймент) згідно проекту буде експлуатуватися упродовж 100 років.

Україна приймає активну участь у реалізації програми ЮНЕСКО «Людина та біосфера», метою якої є збереження і захист генетичних ресурсів та

збереження довкілля і екосистеми. Так, указом Президента України від 26.11.1993 року №563/93 затверджений перелік біосферних заповідників з метою збереження природи і проведення досліджень в найцінніших екосистемах Землі, які включені до міжнародної мережі біосферних заповідників. Це біосферні заповідники Чорного моря та Карпат, а також біосферний заповідник Асканія Нова.

Україна є учасницею Кіотського протоколу про зміну клімату. Учасники Кіотського протоколу взяли на себе зобов'язання вжити заходів щодо зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу відповідно до встановлених показників. Учасники також мають право торгувати один з одним, зменшуючи одиниці встановленої кількості викидів (квоти на викиди парникових газів) [50].

У 2009 році між Національним агентством екологічних інвестицій України та японськими компаніями і Міністерством довкілля Іспанії укладено п'ять договорів з продажу 32 млн. квот викидів парникових газів на загальну суму 320 мільйонів євро.

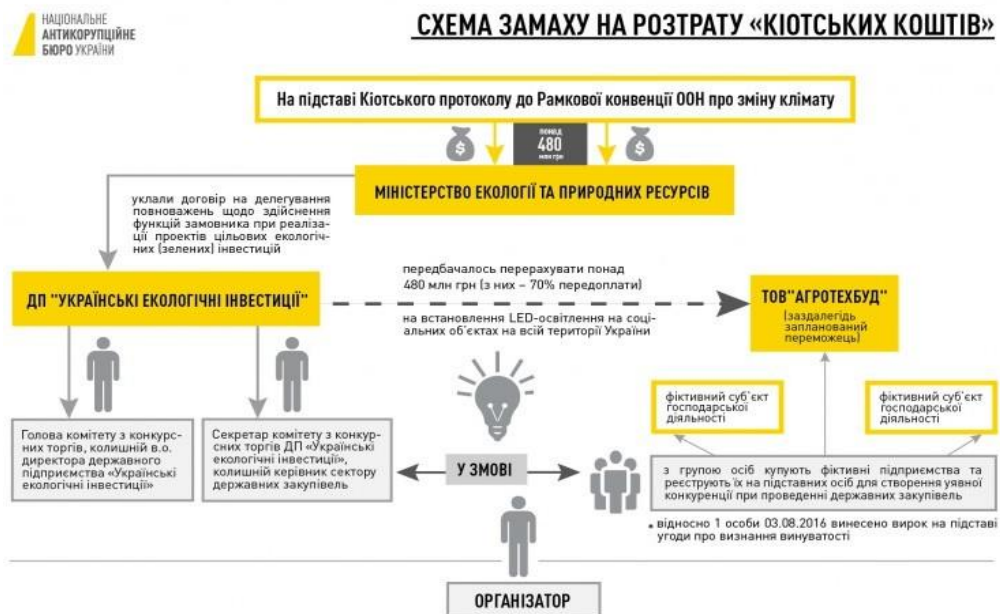

Рисунок 4.2 – Схема замаху на розтрату «Кіотських коштів» [64] 480 млн. грн. виводилися з бюджету на фіктивні приватні фірми

Ці кошти слід використати на заходи щодо зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу, воду та землю. Однак уряд не забезпечив цільового використання цих коштів і розмістив їх частину (200 млн. євро, конвертованих у 2,3 млрд. грн.) на депозитні рахунки Державного ощадного банку України та Укрексімбанку як тимчасово вільні кошти і згодом витратив на поточні витрати під виглядом переоснащення освітлення на соціальних об'єктах, що встановлено слідчими Національного антикорупційного бюро України та підтверджено обвинувальними вироками судів, як показано на схемі замаху на розтрату «Кіотських коштів» (рис.4.2) [64].

У 2017 році в рамках Кіотського протоколу Японія надала 13% знижку Україні на придбання для використання оновленою поліцією 635 автомобілів з технологією енергозбереження.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного аналізу науково-теоретичних засад екологічних аспектів у законодавстві України, нами було сформовано наступні висновки:

- охарактеризувавши літературні джерела, було окреслено і обґрунтовано взаємозв'язок екологічних законів із законодавством України, бачимо, що часто не чітко і послідовно регулює правові гарантії виникнення, реалізації, припинення захисту права на використання природних ресурсів законодавчою базою України. Це вимагає глибокого аналізу складу правових гарантій у цій галузі, удосконалення екологічного законодавства включає завершення процесу кодифікації для регулювання правовідносин у сфері екологічної безпеки на законодавчому рівні;
- з проведеного аналізу системи екологічного законодавства України вбачається, що ця сфера суспільних відносин врегульована великою кількістю законів та підзаконних нормативно - правових актів, що негативно відображається у сприйнятті екологічного законодавства середньостатистичними громадянином під час пошуку серед великої кількості законів потрібної інформації, а також юридичними організаціями під час практичного застосування правових норм законів, коли різні нормативно-правові акти регулюють одні й ті самі або подібні відносини. Ця проблема вирішується шляхом систематизації і кодифікації екологічного законодавства шляхом зведення його в один правовий документ – Екологічний кодекс України. Для вирішення завдань у сфері ефективного державного нагляду за ефективним використанням природних ресурсів необхідно повністю перезавантажити державний апарат інспекцій, які несуть

відповідальність за захист довкілля і використання ресурсів, приділивши особливу увагу до підбору добросовісних кадрів. Інспекторів забезпечити достатнім доходом і соціальним пакетом, а також суттєво посилити відповідальність за корупційні дії і за несумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків;

- проведений аналіз екологічного законодавства в аспекті його адаптації до міжнародного права та позитивні досягнення України від співпраці з міжнародними природоохоронними організаціями, свідчить, що Україна бере активну участь у реалізації програми ЮНЕСКО «Людина та біосфера», метою якої є збереження і захист генетичних ресурсів та збереження довкілля і екосистеми. Також Україна є учасником виконання Кіотського протоколу про зміну клімату і зобов'язана вживати заходи зі скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, згідно встановлених показників.

Проте, держава, в особі законодавчого органу влади не в повній мірі забезпечує належне нормативне регулювання, яке б гарантувало безперешкодне набуття громадянами прав на використання природних ресурсів та охорону цих прав від протиправних посягань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Директива №2008/50/ЄС про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_950#Text.
2. Директива №2004/107/ЄС про миш'як, кадмій, ртуть, нікель і поліциклічні ароматичні вуглеводні у атмосферному повітрі. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2004-107-es.pdf>.
3. Директива 98/70/ЄС від 13.10.1998 Щодо якості бензину та дизельного палива та внесення змін до Директиви Ради 93/12/ЄЕС. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/927-2013-%D0%BF#Text>.
4. Директива №1999/32/ЄС про зменшення вмісту сірки у деяких видах палива. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-2012-%D1%80#Text>.
5. Директива про контроль летючих органічних сполук (ЛОС), що виникають зі сховищ нафти та при її транспортуванні з терміналів до сервісних станцій зі змінами та доповненнями, внесеними Регламентом (ЄС) №1882/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_439#Text.
6. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>.
7. Закон України "Про охорону земель". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>.
8. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>.
9. Конвенція про опустелювання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_120#Text.
10. Конвенція про охорону біологічного різноманіття. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.
11. Яким повітрям ми дихаємо в Україні, та як на нього вплинув карантин. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/17/243953/>.

12. Під час круглого столу у Запоріжжі презентували результати забруднення повітря в Україні з космосу за 2022 рік. URL: <https://cleanair.org.ua/9276/zabrudnennya-povitrya-z-kosmocy-2022/>.

13. Зневоднення. Дзеркало тижня. URL: https://zn.ua/ukr/ECOLOGY/znevodnennya-342312_.html.

14. Базельська Конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням. Відомості Верховної Ради України (ВВР). № 803-XIV від 01.07.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text. (дата звернення: 25.10.2020).

15. Балюк Г.І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна та Особлива частини): навч. посібн. К.: Юрінком Інтер, 2006. С.8.

16. Барчук І.В. Окремі аспекти еколого-правової відповідальності за неправомірне використання водних об'єктів в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. Збірн. наук. пр. Івано-Франківськ. 1 (3). 2013 р. С.164-170. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1_2013/2013_1.pdf. (дата звернення: 24.10.2020).

17. Віденська конвенція про охорону озонного шару. Відомості Верховної Ради України (ВВР). Вена, 22 березня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text. (дата звернення: 20.08.2020).

18. Водний кодекс України від 06.06.1995 року № 213/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 24, ст.189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95>. (дата звернення: 22.10.2020).

19. Гиренко І. В. Місце та роль галузей права у системі правової охорони рослинного світу України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. 197 (2). 2014. С. 124-131.

20. Городецька І.А. Адміністративно-правове регулювання в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу в Україні: теоретико-правові проблеми: монографія. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. 378 с.

21. Декларація Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию, 14 июня 1992 г.; Йоханнесбургская Декларация по устойчивому развитию, 4 сент. 2002 г. // Организация Объединенных Наций, 2012. URL: <http://www.un.org>. (дата звернення: 23.10.2020).

22. Державна цільова екологічна програма приведення в безпечний стан уранових об'єктів виробничого об'єднання «Придніпровський хімічний завод». Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2009 року №1029 затверджено. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/243093328>. (дата звернення: 23.10.2020).

23. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / за ред: Андрусевич А. Львів. 2009. 203 с.

24. Дубовіч І. А., Лесюк Г. М. Економіко-правові аспекти управління лісовим господарством України. Причорноморські економічні студії. 24. 2017. С.196-202.

25. Екологічне право України: підручник для вищих навчальних закладів. / за ред. І.І. Каракаша. Одеса: Фенікс, 2012. С. 29–31.

26. Загальна програма охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів. Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 року №1100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.10.2020).

27. Закірова С. Нові екологічні законопроекти України – вікно можливостей для захисту й охорони довкілля. Громадська думка про правотворення, 2019. № 6 (171). С.3-12. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/dumka/2019/6.pdf>. (дата звернення: 24.10.2020).

28. Закон України. Про відходи. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, №36-37, ст.242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98>. (дата звернення: 21.10.2020).

29. Закон України. Про виключну (морську) економічну зону України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 21, ст.152. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95>. (дата звернення: 21.10.2020).

30. Закон України. Про державний бюджет України на 2020 рік. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 5, ст.31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>. (дата звернення: 24.10.2020).

31. Закон України. Про державні цільові програми. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 25, ст.352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>. (дата звернення: 24.10.2020).

32. Закон України. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 12, ст.81. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95>. (дата звернення: 21.10.2020).

33. Закон України. Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 24, ст.300. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/886-17#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).

34. Закон України. Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно безпечну систему. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999,

№ 4, ст.33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-14#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).

36. Закон України. Про затвердження Загальнодержавну програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року. Відомості

Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 44, ст.457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text>. (дата звернення: 25.10.2020).

37. Закон України. Про зону надзвичайної екологічної ситуації. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 42, ст.348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14>. (дата звернення: 21.10.2020).

38. Закон України. Про екологічний аудит. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 45, ст.500. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1862-15>. (дата звернення: 21.10.2020).

39. Закон України. Про освіту. Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 20.12.2001. №13/6-19 «Про концепцію екологічної освіти в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (дата звернення: 18.10.2020).

40. Закон України. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>. (дата звернення: 18.10.2020).

41. Закон України. Про охорону навколишнього природного середовища. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, Ст.546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. (дата звернення: 21.10.2020).

42. Закон України. Про оцінку впливу на довкілля. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 29. Ст.315. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2059-19> (дата звернення: 18.09.2020).

43. Закон України. Про рослинний світ. Відомості Верховної Ради України. (1999). № 22 - 23. Ст.198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 21.10.2020).

44. Закон України. Про охорону археологічної спадщини. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 26, ст.361. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).

45. Закон України. Про охорону атмосферного повітря. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 50, ст.678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>.

46. Закон України. Про охорону культурної спадщини. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 39, ст.333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).

47. Закон України. Про правовий режим надзвичайного стану. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 23, ст.176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>. (дата звернення: 21.10.2020).

48. Закон України. Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, №18, ст.154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-14#Text>. (дата звернення: 22.10.2020).

49. Закону України. Про природно-заповідний фонд України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992 р., № 34, ст. 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>. (дата звернення: 21.10.2020).

50. Закон України. Про стратегічну екологічну оцінку. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 16, ст.138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19> (дата звернення: 21.10.2020).

51. Закон України. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 № 2894-III.. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 14, ст.97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>. (дата звернення: 21.10.2020).

52. Закон України. Про Червону книгу України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 30, ст.20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>. (дата звернення: 21.10.2020).

53. Заржицький, О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти): монографія / за заг. наук. ред. О.С. Заржицький. Дніпропетровськ: НГУ, 2012. 200 с.

54. віти Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>. (дата звернення: 21.10.2020).

55. Земельне право України: навч. посіб. за ред. І. І. Каракаша і Т. Є. Харитоновой. 2-ге вид. перер. і допов. Одеса: Юрид. літра, 2017. 588 с.

56. Земельний кодекс України від 18.12.1990 р. № 561-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/ed19901218>. (дата звернення: 19.10.2020).

57. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України, 2002. № 3–4. С. 27. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. (дата звернення: 19.10.2020).

58. Земельний кодекс Української РСР від 01.01.1992 р. № 2874а-07. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07>. (дата звернення: 19.10.2020).

59. Золотарьова Н. І. Адміністративна діяльність правоохоронних органів в механізмі правової охорони. Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Політологія. Соціологія. Право. 1. 2013. С. 101-104.

60. Каракаш І.І. Актуальні проблеми систематизації сучасного екологічного законодавства України // Актуальні проблеми держави і права, 2018. №. 80. С. 63-71.

61. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату Кіотський протокол ратифіковано Законом. Відомості Верховної Ради України (ВВР), N 1430-IV (1430-15) від 04.02.2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text. (дата звернення: 24.10.2020).

62. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. додаток до № 51. ст.1122 № 8074-

10 від 07.12.84, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1279> (дата звернення: 24.10.2020).

63. Кодекс України. Про надра. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 36, ст.340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94>. (дата звернення: 24.10.2020).

64. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин. Відомості Верховної Ради України (ВВР), N 535-XIV (535-14) від 19.03.99. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text. (дата звернення: 24.10.2020).

65. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі Берн, 19 вересня 1979 р. (Про приєднання із застереженнями до Конвенції див. Закон N 436/96- ВР (436/96-ВР) від 29.10.96.

66. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032. (дата звернення: 24.10.2020).

67. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Указ Президії Верховної Ради Української РСР №6673- XI від 04.10.1988. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text (дата звернення: 24.10.2020).

68. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254> (дата звернення: 18.10.2020).